

SOCIALNI OBZORNIK

ŠTUDIJ O NAŠI VASI

Posestne razmere.

Od časa do časa čitamo po listih trde izpovedi našega kmečkega ljudstva. Obtožujejo čas svojega življenja, dogajanje, kamor so pahnjeni. Zvemo, kako so začeli goreti po naših vaseh večni ognji, kako ljudje svetijo s trskami, sladkajo s saharinom, solijo z živinsko soljo. Kakor zgodba iz srednjega in zgodnjega novega veka pod grofi, dokler tudi naša zemlja ni občutila prosvetljenstva in zloma fevdalne družbe sredi prejšnjega stoletja.

Ko se je na razvalinah fevdalizma razbohotil kapitalizem, so se naši ljudje lahko pričeli izseljevati, bežati od rodne grude, ki so jo gotovo ljubili, v Ameriko, v Francijo, na Westfalsko in drugam „sreče“ in kruha iskat, ki ga rodna zemlja „osvobojenim kmetom“ ni nudila dovolj, kajti po večini je bila še vedno last grofov, veleposestev in kloštrov.¹ V bistvu se do danes kljub „agrarni reformi“ razmere niso zboljšale.

V zemljiških odnosih pred vojno, ko je v poljedelstvu zavladala napol fevdalno kapitalistična metoda izrabljanja, so veleposestva izkoriščala dni-narje, delavce in kočarje kakor pred zemljiško odvezo; „osvobojene“ male kmete pa je kapital vklenil s posojili, ki so bila kmetu nujna, če je hotel sploh živeti. Zemlje ni mogel racionalizirati; to je lahko izvršil predvsem veleposestnik, ki je bil tudi glavni kapitalist, eksponent graških in dunajskih bank; eksponent nemštva, ki je narodno in gospodarsko zatiralo naš narod in gradilo svojo imperialistično pot na jug in vzhod. Temu nemštvu so v mladi industriji služili in dali svojo delovno silo tisočeri slovenski ljudje, ki so opravljali do Gradca in Dunaja, do Trsta in Egipta vse posle od industrijskega delavca, hlapca in dekle po grofovskih marofih do natakarič. Stran od zemlje, ki je ni bilo dovolj, da bi dala kruha vsem, in je bila razdeljena čisto v duhu fevdalno kapitalistične družbe. Nekoč so zaradi javnih dajatev, vojne službe i. dr. zaslužnili fevdalci svobodne kmete, v tej dobi so pomanjkanje zemlje, slabo gospodarstvo, javne dajatve i. dr. pognale male kmetije v objem kapitala, ki je sédel s hipotekami na zemljo in pobral vse za obresti.

„Črne bukve kmetškega stanu“ so odjeknile v prazno; zadruga, ki so rasle kakor gobe v gigantski samoobrambi proti izkoriščanju, so se brez moči upirale kapitalu. Tako se je proces propadanja razvijal in ni prenehal z vojno. Zemlje lačne množice niso dosegle razdelitve veleposestev, male kmetije niso zmogle ne žita ne živine, da bi izkoristile razvrednotenje valute. Tisoči so odhajali na ameriške in avstralske farme, v tovarne in rudnike Amerike, Francije, Westfalije. Meje so odrezale Dunaj in Trst, tisoči so bežali in v notranji kolonizaciji polnili urade, rudnike, nove tovarne v ostalih predelih države, ali pa so hiteli v mesta v obrt in industrijo, ki je rasla v korist svetovnemu kapitalu na delu novih proletarcev, ob izkoriščanju malega in sred-

¹ Po statistiki iz leta 1902. je v Sloveniji 567 veleposestev imelo več zemlje ko vsa gospodarstva z velikostjo do 10 ha (čez 100.000 ali 70 % vseh zemljiških gospodarstev); 37,4 % kmetov ni imelo gozda, a 579 velikih gospodarstev je imelo 27,2 % vse gozdne kulture; 19.000 kmetov je bilo zakupnikov in v kolonatskem odnosu do veleposestnikov.

njega kmeta, ki sta plačevala uvozno carino za industrijske proizvode, izvozno carino na živino, vino, sadje, les i. dr., vzdrževala številno uradništvo in pomagala graditi palače; ker sta morala tudi živeti, sta se zadolževala v času, ko je cvela industrija, ko so veleposestva zboljšala gospodarstvo in so se zaganjali v slovenske vasi eksponenti vseh vrst kapitala ter ustvarjali za eksploatacijo ugodna tla. Dokler se ni kapital v vsem svetu znašel v krizi in so zastale tovarne ter je število brezposelnih naraslo v milijone, ko so cene poljedelskim proizvodom padle tudi za 60 %, da so se enačile s cenami na svetovnih trgih, kjer je ležalo polno blaga, pridelanega na plantažah s pomočjo strojev in nizko plačanih mezdnih in sezonskih delavcev.

Kriza kapitalizma pomeni za slovensko vas: nobenega izseljevanja več, povratek izseljencev, nobenega izseljeniškega denarja več, ne sezonskega izseljevanja, zastoj v notranji kolonizaciji, zastoj in brezposelnost v industriji, povratek brezposelnih na deželo iz obrti in industrije, do 60% ni padec cen poljedelskim pridelkom, nesorazmerno visoke cene industrijskim izdelkom (še vedno zaščitne carine!), pomanjkanje kruha za tiste, ki so v dobi konjunktura bežali za kruhom v industrijo, vzdrževanje brezposelnih, monopoli na sol, sladkor, vžigalice, petrolej, tobak, visoke javne dajatve, dolgovi in obresti za dolgove itd. Tako je dogajanje v tem času. Vodi v popolno obubožanje malega in srednjega kmeta, do razmer haloških in prleških viničarjev.

Leta 1932., v četrtem letu kapitalistične gospodarske krize, je v Sloveniji 94.026 gospodarstvom (ali 47,56 % vseh gospodarstev) primanjkovalo hrane do nove žetve; med temi se vsaj 40.000 gospodarstev ni moglo več zadolžiti niti za dinar, ker so prezadolžena (!).²

Kako je z zemljo v slovenski vasi? Naj govore številke. Več kakor dokažejo, dado slutiti; ko bi imeli statistično analitično raziskane posestne razmere v njihovi notranji strukturi, bi rezultati tega študija bili jasnejši.

V Sloveniji (meri približno 1,600.000 ha) je bilo 1922.³ obdelane zemlje 51,63 % (njive, travniki, pašniki, vinogradi, sadni vrtovi), gozda 42,65 %, neobdelane zemlje 5,72 %. Če je z zemljiško posestjo vezanih približno 160.000 gospodarstev⁴ (vseh gospodarstev približno 190.000, vseh družin približno 230.000), jih po površini v hektare delimo v one, ki obsegajo 0—0,5 ha in jih je 23.700 (ali 14,5 %), 0,5—1 ha 17.800 (11,2 %), 1—2 ha 22.400 (14 %), 2—5 ha 38.500 (24,1 %), 5—10 ha 33.700 (21,1 %), 10—20 ha 11.400 (11,4 %), nad 20 ha 5000 (3,7 %). Torej 101.600 zemljiških gospodarstev (63,8 %) z velikostjo le po 0—5 ha. Katere skupine poljedelske kulture prevladujejo pri teh 63,8 %, odnosno v posameznih velikostnih skupinah, ni raziskano, prav tako ni gotovosti v računih, koliko med temi zemljiškimi gospodarstvi pripada izključno kmečkemu ljudstvu, odnosno, koliko vsega prebivalstva se preživlja izključno s poljedelstvom. (Po cenitvah iz leta 1921. — Uratnik — je 131.000 ali 60 % vseh družin poljedelcev, ki jim je zemlja edini vir pre-

² Komadinić J. Milan: Problemi seljačkih dugova, Beograd. 1934. (cir.)

³ Prepeluh A.: Agrarna reforma. Ljubljana. 1933.

⁴ Uratnik F.: Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije. Ljubljana. 1933. Iz te kakor tudi iz ostale navedene literature sem se posluževal le številko-statistik; z izvajanji se često ne strinjam; tudi zaključkov, ki si mestoma popolnoma nasprotujejo, ne priznam; moj vidik je strukturno analitičen. — (Opomba J. K.)

življanja, bodisi lastna ali tuja; a pravih kmetov je le 100.000 ali 45,8 % vseh družin. Torej približno 30.000 viničarjev, dninarjev, bajtarjev.)

Ni znano, koliko zemlje pripada tem 60 %, katere kulture sestavljajo pretežno lastnino ne-kmetov-gospodarjev, ki jim je dohodek iz zemlje le vzporeden. Trdimo lahko z gotovostjo, da sta last ne-kmetov predvsem gozd in vinograd,⁵ dočim se mala in srednja posest omejujeta v glavnem na njive in pašnike.

Ako preračunamo število kmečkega prebivalstva na 1 km² njivske površine, dobimo v Sloveniji število 221.⁶ Slične so razmere v Zagorju, v Liki, v Galiciji, v predelih Slovaške, Ogrske, Rumunije, Bolgarije in drugih čisto agrarnih predelih. V celotni Jugoslaviji računamo na 1 km² njiv 180 kmečkih prebivalcev, a v drugih državah: v Rumuniji 140, Franciji in Nemčiji 77, Angliji 47, Danski 37, USA 23 ljudi. V Sloveniji so njivske kulture približno v sledečem razmerju:⁷ žita in koruza 62 %, krompir in korenje 20 %, živin-ska krma (detelja, repa itd.) 10 %, fižol in leča 3,5 %, ostalo pa industrijske rastline, zelišča itd.

Po drugih računih⁸ je bilo 1931. zasejano 381.752 ha, in sicer s kulturami za ljudsko prehrano 58 % (221.960 ha), za krmo 41 %⁹ (154.801 ha, kar je 35 % vsega pridelka krme!), z industrijskimi rastlinami 0,85 % (3.562 ha), z ostalimi rastlinami 0,15 %.

Živinoreja služi neposredno in posredno preživljanju. Živinoreja se ni dvignila na predvojno višino.¹⁰ Podrobni notranji odnosi niso raziskani. Po navedbi¹¹ nima 18,16 % (ali 35.906) vseh kmečkih gospodarstev vozne živine (konji, voli, govedo); a če se omejimo le na zadolžene, dobimo za vso državo (kar v glavnem velja tudi za Slovenijo), da pri dveh tretjinah vseh zadolženih (v Sloveniji je takih zadolženih gospodarstev 42.608) z do 10 ha zemlje nima 69,23 % (29.498) konj in 60,37 % (25.722) niti volov za vprego, čeprav je prav tu največja potreba po vprežni živini.

Vinogradništvo in sadjarstvo sta važni kulturi. Za vinogradništvo (leta 1932. površina 30.692,61 ha) upravičeno trdimo, da je večina vinogradov v lasti ne-kmečkega prebivalstva, predvsem najlepše in največje parcele (glej Slovenske gorice in Haloze!). Intenzivnost obdelovanja je največja pri malih vinogradnikih. Za cele predele je ta kultura življenjske važnosti. Tudi socialno nasprotje dvorazredne družbe je tu najizraziteje (veleposestniki-vinogradniki:

⁵ Dr. Žgeč je v študiji „Haloze“ (Sodobnost 1935, št. 1—6) analitično to prikazal za Haloze; v Jeruzalemskih goricah pa so največji predeli na najboljših legah last veleposestnikov, popov, grofov, „gospode“.

⁶ Kokalj J.: Agrarna prenaseljenost Slovenije. (Književnost 1933, str. 255.)

⁷ Uratnik.

⁸ Kmetijstvo dravske banovine. Ljubljana. 1933.

⁹ Skoro polovica njiv (41 %) služi pridobivanju ovsa, detelje, repe, korenja, pese, lucerne itd.; zagovarjati je to z ugotovitvijo, da je za te kulture zemlja pripravnejša.

¹⁰ Uratnik: 1910. na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem 684.505 glav goveje živine in 605.265 prašičev; 1927. na ozemlju vse Slovenije 63.483 konj in oslov, 363.104 glav goveje živine (manj!) in 295.553 prašičev (manj!). — Na tisoč prebivalcev računamo povprečno 48,1 konj (predzadnje mesto v državi) in 300 prašičev (tretje mesto za Vojvodino in Hrvatsko). — Po: Komadinić: Problemi seljačkih dugova.

¹¹ Komadinić.

viničarji, plačani po 4, 5, 6, 7 Din za deseturni do dvanajsturni delavnik!). So pa ti socialni in gospodarski odnosi najmanj raziskani. (Glej omenjeno dr. Žgečovo študijo o Halozah!) Prav tako ne zvemo mnogo o notranjih odnosih pri sadjarstvu (1931. leta 4,577.550 sadnih dreves, od tega 2,330.000 jablan).

Na gozd odpade v Sloveniji 42 % vse površine, to je nekako polovica, če od celote odbijemo neploden svet in močvirja. Ta gozd¹² pripada: 1.) državi, verskemu zakladu, državnim železnicam, cerkvi, škofijam, samostanom, združbam, delniškim družbam, denarnim zavodom, zadrugam, banovini, mestnim občinam itd. 72.300 ha ali 10 %; 2.) individualnim gospodarstvom 604.200 ha ali 90 %.

Ves gozd pripada 140.745 gozdnim gospodarstvom, in sicer odpade na gozdna gospodarstva z nad 1000 ha (teh je 33) 116.000 ha ali 18 % celotne gozdne površine, na ona z 200—1000 ha (jih je 106) 42.000 ha ali 6 %, na ona s 50—200 ha (606) 43.000 ha ali 6 %, na ona s 5—50 ha (pribl. 20.000) 237.000 ha ali 35 %, a na gozdna gospodarstva s pod 5 ha površine (približno 120.000) 237.000 ha ali 35 %. Žal, te številke nam povedo mnogo premalo, zakaj ni upoštevano, koliki del celotne površine tvori gozd v posameznih gospodarstvih, nadalje manjka pokrajinsko krajevna struktura, da bi lahko ugotovili popolneje vrednost in lastnino gozda v kompleksu celotnih lastninskih odnosov. Kolikor moremo iz navedenega sklepati, zvemo tole: 745 gozdnih gospodarstev (kar je 0,53 % vseh gozdnih gospodarstev!) z velikostjo nad 50 ha ima 201.000 ha ali 30 % vse gozdne površine; torej 745 gospodarstev ima 201.000 ha, ali v odstotkih: 0,53 % ima 30 % (!). To dejstvo bije v oči!

Približno 20.000 gozdnih gospodarstev (14,21 % vseh gozdnih gospodarstev) z velikostjo 20—50 ha ima 237.000 ha ali 35 % vse gozdne površine. Upoštevati moramo te-le okolnosti: 1.) koliko gospodarstev te skupine odpade na posamezne predele v Sloveniji, zakaj ni vseeno, ali je 20—50 ha obsegajoči gozd na Gorenjskem ali v Prlekiji ali na Dolenjskem, ali je to na Pohorju ali v Slovenskih goricah itd.; torej: neznan je notranji odnos po strukturi pokrajine odnosno kraja; 2.) kar nujno izvira iz prejšnjega, namreč izogibati se moramo posplošenih trditev, da ta gospodarstva spadajo med mala gospodarstva, tako, če smatramo, da obsega celotno gospodarstvo le gozdno kulturo, še bolj, če je gozd le del celotne poljedelske kulture.

Približno 120.000 ali 85,26 % gozdnih gospodarstev obsega 0—5 ha površine in merijo 237.000 ha ali 35 % celotne gozdne površine. V glavnem jih lahko prištevamo med mala gospodarstva, vendar moramo upoštevati tudi tu v celoti prej označene okolnosti.

Ako bi torej raziskali posestno stanje do podrobnosti, bi prišli tako glede gozda kakor tudi ostalih poljedelskih kultur do točnih in jasnih zaključkov in bi dobili jasne odgovore na vprašanja, ki se glede posestnih razmer nujno vsiljujejo, namreč:

- 1.) Koliko ljudi preredi naša vas?
- 2.) Ali je dovolj zemlje?
- 3.) Kdo je lastnik zemlje?
- 4.) Koliko zemlje pripada izključno v kmetijstvu zaposlenim prebivalcem, koliko ostalim slojem kot vzporedna lastnina?

¹² Kmetijstvo dravske banovine, str. 129. in 130.

5.) Koliki del posameznih poljedelskih kultur je v lasti kmečkega ljudstva, njih odnosi, itd.?

6.) Koliko kmečkih gospodarstev nima vinograda, gozda itd.?

7.) Koliko kmečkih gospodarstev vsebuje le eno poljsko kulturo (n. pr. le gozd, vinograd ali drugo)?

8.) Koliko kmečkih gospodarstev nima nič zemlje, koliko jih ima zemlje premalo itd.?

Na vprašanja, ki izhajajo drugo iz drugega, lahko odgovorimo po raziskavah le sledeče:

1.) Slovenija je agrarno prenaseljena. Nujno morajo tisoči in tisoči na delo v industrijo, v obrt, v druge dežele itd. Beg od zemlje je v resnici iskanje kruha, zato, ker ga zemlja ne more nuditi dovolj.

2.) Kmečko ljudstvo, ki ostaja na zemlji, ni lastnik večine zemlje. Kajti dve tretjini vseh gospodarstev je velikih le 0—5 ha, kar ne zadošča niti v „normalni“ dobi kapitalistične stabilizacije za preživljanje. (Niti pred vojno ne, ko so bile dajatve nižje, enako tudi posredni pritisk na izkoriščanje kmečkih množic z monopoli, carinami in taksami in je bilo nekakšno sorazmerje med cenami industrijskih izdelkov in poljskih pridelkov, dočim je razmerje danes 5 : 1!)

3.) Zaradi pomanjkanja zemlje pri izključno v poljedelstvu zaposlenem prebivalstvu (cenitev: 60 % vsega prebivalstva Slovenije!) silijo ljudje za postranskimi zaposlitvami (najznačilnejša je težnja in praksa prekupčevalstva — „mešetarstva“!), se udinjajo veleposestnikom, kjer so še v čisto fevdalno kolonastih odnosih, ali pa so deležni modernega kapitalističnega izkoriščanja (viničarji v Halozah in Slovenskih goricah!; mezde 4, 5, 6, 7 Din za deset do dvanajsturno dnevno delo!).

4.) Kjer ni postranskih zaslužkov, pa tudi če so (ali prekupčevalstvo ali kaj drugega), in tam, kjer so čisti kolonatski ali mezdni odnosi, je nujno zadolževanje. Toda dolgovi ne služijo izboljšanju gospodarstva, nego služijo v zadostitev pomanjkanju živil in drugih potrebščin, to se pravi za tekoče potrebe in torej nerentabilno.¹³

5.) Veleposestva imajo večino vinogradniške in gozdne kulture; prve, kjer je čisto visoko kapitalistični način meznega dela; eksploatacija gozda pa je najcenejša in najrentabilnejša. Razmerje med številom gozdnih gospodarstev posameznih skupin in pa med površino gozda je kljub pomanjkljivemu poznavanju kričeče očitno in za večino gozdnih gospodarstev skrajno nepovoljno, saj ustreza številu gospodarstev površina v naslednjem razmerju v odstotkih: 0—5 ha 85,26 % : 35 %, 5—50 ha 14,21 % : 35 %, nad 50 ha 0,53 % : 30 %, odnosno ustreza:

približno 120.000 gospodarstvom (0—5 ha) 237.000 ha gozda,

približno 20.000 gospodarstvom (0—50 ha) 237.000 ha gozda,

745 gospodarstvom (nad 50 ha) 201.000 ha gozda.

6.) Če poleg čisto posestnih odnosov, ki so osnova vsega, upoštevamo ostale komponente, ki neposredno ne spadajo v ta okvir, celoten kompleks razvoja in krize kapitalizma z vsemi posledicami v dogajanju na vasi, je razumljiva in nujna ugotovitev, da si nasprotuje v naši vasi dvoje tendenc:

¹³ Problema kmetiških dolgov se bom dotaknil v nadaljevanju cikla o naši vasi. — (J. K.)

tendenca kapitalizma, ki je neposredni gospodar večine zemlje, in pa tendenca ljudstva v borbi proti kapitalizmu za zemljo. Na razvalini fevdalne odvisnosti je zrasla kapitalistična. Toda težnja po zemlji je vitalna in sveža, kakor je bila ob koncu vojne. Vnanji simptomi ljudskih gibanj, ki so svetovni pa tudi slovenski pojav, so radikaliziranje množic v neposredni borbi za vsakodnevne potrebe, za kruh in delo.

*

Ako hočemo posestne razmere na naši vasi spoznati v njihovi resničnosti, nujnosti in podrobnosti v tem času, nam ne sme biti osnovni vidik celotno narodno gospodarstvo, nego moramo raziskovati posestne razmere z vidika delovnega človeka, torej po smernicah, da bomo lahko jasno odgovorili na osnovna vprašanja: Koliko zemlje imajo v lasti izključno v poljedelstvu zaposleni ljudje; koliko kultur, katere kulture in kolikšen del celotne površine posameznih kultur imajo? Kako je ta zemlja razdeljena po velikostnih skupinah, katere kulture prevladujejo v posameznih skupinah? Koliko in katere kulture so last veleposestev? Koliko in katere kulture so last izven poljedelstva zaposlenih ljudi in so dohodki iz poljedelstva le vzporednega značaja.

Slovenci imamo že nekaj analiz te vrste, predvsem so nekateri vzgojitelji, ki v pedagoški praksi nujno zadenejo na gospodarsko socialne probleme vasi, podali v študijah posestno stanje kakor ostali kompleks problemov:

Doberšek K.: Vpliv socialnih in gospodarskih razmer na razvoj otroka na Prevaljah; Jurančič J.: Iz šole za narod — obe izšle pri Slovenski šolski matici; dr. Žgeč: Haloze (Sodobnost); le deloma objavljeni spisi te vrste V. Möderndorferja i. dr.

Jože Kerenčič.

TOLSTOJEVA OBLETNICA V RUSIJI

P R E V E D L A V. Š.

Jubilej L. N. Tolstoj je vzbudil v Sovjetski Zvezi najmočnejši odziv. Revije in časopisi so prinesli o njem vrsto člankov, še sedaj objavljajo odlomke iz njegovih še neobjavljenih spisov; pripravlja se zbornik, posvečen Tolstoj in njegovemu delu. Številne so izdaje njegovih spisov tako za otroke kakor za širšo javnost. V Jasno Poljano prirejajo izlete (sedaj je to nekakšen državni muzej, ki je posvečen Tolstoj in čigar ozemlje obsega več ko 200 ha); med drugimi se je vršil v Jasni Poljani tudi spominski večer, ki ga je priredilo društvo pisateljev iz Moskve.

Med vsem, kar je bilo objavljenega o Tolstoj, so nedvomno najboljše vrstice, ki dajejo izčrpno sociološko oceno Tolstojevih del.

„Tolstoj stoji na stališču patriarhalnega, naivnega kmeta. Tolstoj prenaša njegovo psihologijo v svojo kritiko, v svoj nauk. Tolstoj odraža kmetovo čustvovanje tako verno, da sprejema v svoj nauk njegovo naivnost, njegovo odtujenost nasproti politiki, njegovo mistiko, njegovo željo, da bi zapustil posvetno življenje, pasivizem njegovega nazora ‚ne upirati se zlu‘, njegovo nemočno obsodbo kapitalizma in ‚oblasti denarja‘. Protest milijonov kmetov in njihov obup tvorita glavno vsebino Tolstojevoga nauka.“

Tako je torej Tolstojev protest hkrati protest ruskega kmeta. Reforma leta 1861., ki je odpravila tlačanstvo, je pustila kmetu le toliko zemlje, da mu je je stalno nedo-

cenenimi slaščicami. Za otroke, ki prihajajo prezgodaj in morajo čakati, prirejajo v koncertni dvorani koncerte, kjer nastopajo glasbeniki, solisti, pevci, pripovedniki, včasih celo orkester. Vsakokrat nastopa v vlogi tolmača pedagog, ki daje otrokom potrebna pojasnila v svrhu umetnostne vzgoje. Včasih nastopajo na odru otroci-plesalci in glasbeniki, gojenci otroških umetniških šol.

Po koncertu gredo otroci v veliko dvorano k predstavi. Pred predvajanjem izpregovori vselej pedagog-lektor nekaj uvodnih besed. Nato se predvaja sodoben journal ali poučni film in šele nato umetniški film. Ker otroških filmov primanjkuje, predvajajo večkrat filme za odrasle. Vse nove filme, če se jim le zde primerni za otroke, predvajajo takoj.

V specialnih otroških kinih se vrši z otroki stalno delo tudi v času, ko ni predstave. Organizirajo krožke za kino, gledališče, literaturo, stenski časopis in slično.

(Se nadaljuje.) *N. Bahtin.* — Prevedla *V. Š.*

SOCIALNI OBZORNIK

STUDIJI O NAŠI VASI

Zadolženost

Vsa naša sredina je zadnja leta mnogo razpravljala o zadolženosti kmečkega ljudstva. Vprašanja o ureditvi dolgov kmečkega ljudstva so postala z nastopom splošne krize kapitalizma silno pereča. Razgibala so najširše množice, oni politični krogi pa, ki so „skušali“ razrešiti pereča vprašanja, so oskrbeli zakonske osnutke in uredbe. Toda vprašanja kmečkih dolgov in s tem v zvezi celega kompleksa ostalih vprašanj niso rešili, nego od uredbe do uredbe odlagali. To je čisto umljivo. Volja za ureditvijo je morda bila prizadevna, posebno, ako se je opirala na težnje ljudstva, toda pogledi na to vprašanje so temeljili v napačnem naziranju. Zmotno so smatrali neznosne razmere, v katerih naše kmečko ljudstvo živi, za posledice zadolženosti (prezadolženosti!) in pričakovali, da bo ureditev vprašanja kmečkih dolgov (bodisi na najradikalnejši način: z delno ali popolno razdolžitvijo) tudi že rešitev kmeta iz neznosnega položaja.

Zadolženost ni predvsem vzrok slabih razmer, ona je posledica in kot taka tudi vzrok novih posledic. Zadolženost je eden globljih vzrokov v vsem družbenem dogajanju naše sredine. Napačno je, če se skuša rešiti eno vprašanje, ne da bi istočasno zgrabili vsa ostala vprašanja, ki so neposredno in nujno povezana. Napačno, nesmiselno in neuspešno je govoriti o kmečkih dolgovih, ako nimamo v mislih splošno-kreditnih vprašanj, kreditnega gospodarstva, ki je osnovna oznaka družbenih odnosov visoko kapitalistične dobe v naši sredini. V teh odnosih tudi naše kmečko ljudstvo nujno potrebuje kredite, danes nič manj kakor pred leti, ko so nastajali sedanji dolgovi. Ako bi bilo torej vprašanje kmečkih dolgov urejeno celo na najradikalnejši način, s popolno razdolžitvijo (kar je pa v družbenih odnosih naše sredine iluzija!), bi sledila takoj zopetna zadolžitev, ker kmečko ljudstvo nujno potrebuje kredite, a to spričo agrarne prenaseljenosti, ob skrajno neugodnih lastniških odnosih, ob nizki razvojni stopnji poljedelskih kultur, ob visokih dajatvah, ob brezposelnosti itd., ko slovensko ljudstvo najnujnejšega strada. V naši sredini bi to osnovno pomanjkanje odpravili novi in novi krediti, ki pa pri večini ljudstva ne morejo služiti povečanju proizvodne sile kmečkega gospodarstva.

Po razdolžitvi bi kmečko gospodarstvo v naši sredini kreditov gotovo ne dobilo. To bi presegalo možnosti vladajočih družbenih odnosov. Kljub možnosti novih kreditov pa bi kmečko ljudstvo ne moglo svojih kreditnih obveznosti urediti, kakor jih tudi danes ne more, razen če bi prodajalo kos za kosom svoje privatne lastnine in bi tako postalo vaški proletarec.

Ako postavljamo vprašanje sedanjih kmečkih dolgov, ga moramo nasloniti na sledeča dejstva:

Kmečki dolgovi so nastali v kreditnem gospodarstvu. V družbenih odnosih naše sredine je kreditno gospodarstvo nujno. Osnovna težnja v kreditnem gospodarstvu je čim višja renta. Visoko rento dosežemo z izboljšanjem in zvišanjem proizvodnje. Tu uporabljeni krediti so rentabilni in likvidni. Kjer ni likvidnosti, je znak, da ni za to pogojev. Dolgovi kmečkega ljudstva so nelikvidni, torej tudi nerentabilno izrabljeni. Enako bo tudi v bodoče. To so dejstva, ki bodo onemogočala kmetu dokopati se do kredita, ne da bi istočasno neposredno žrtvoval svojo privatno lastnino. Na račun neposredne žrtve svoje lastnine bo lahko prišel do kredita in to do tem večjih vsot, čim večja je njegova privatna lastnina. Tisti, ki nima lastnine, kreditov sploh ne bo dobil.

Vprašanje zadolženosti je nujno povezano z vprašanjem družbenih odnosov. V naši sredini se kmečko gospodarstvo nujno zadolžuje, prav tako nujno tudi ne more dolgov vračati.

Tako zvana razdolžitve v okviru teh družbenih odnosov bi bila ukinitvev simptoma teh odnosov, ne pa odnosov samih. To je seveda nesmiselno in bi kmečkemu ljudstvu v tem okviru tudi ne koristilo. Odplačevati dolgove v še tako dolgotrajnih obrokih večina ljudstva sploh ne zmore (to je bilo jasno dokazano jeseni 1934., ko je zmogla komaj ena četrtnina minimalno obveznost!), razen če žrtvuje za odplačevanje del za delom svoje lastnine.

Umljiva nam bo po vsem tem nemoč onih morda „resnih“ poskusnikov in kaotična množina v uredbi vkljenjenih poskusov, da bi se rešila vprašanja kmečkih dolgov tako, da bi slovensko kmečko ljudstvo sproščeno zadihalo. *Kajti rešitev, ki jo narekujejo potrebe širokih ljudskih plasti, presega možnosti v naši sredini, s katero so nujno povezani pojmi in dogajanje zadolženosti, prezadolženosti, prenaseljenosti, brezposelnosti itd. Potrebe širokih ljudskih plasti narekujejo odnose, v katerih bosta med drugim pojmi in dogajanje zadolženosti neznana.*

I

Zadolžena gospodarstva. Preden vkljenemo vprašanje v številke moramo poznati okolnosti anketnega in statističnega izsledovanja. Podatki si močno nasprotujejo, in sicer v tem, kdo in po kaki poti jih je zbiral in kakšne tendence so ga vodile pri tem. Gradivo so zbirali bančni zavodi, razne družbe, oblastva; zbirali so po denarnih zavodih, pri upnikih, pri dolžnikih. Najneposrednejše je bilo pač pri dolžnikih preko občinskih uprav, in ti podatki so najbližji dejstvu, čeprav višine kmečkih dolgov niso izčrpali in kaže tudi to izsledovanje vse znake tendenc v vladajočih družbenih odnosih, tako n. pr.:

1.) vidik tako zvanega celotnega narodnega gospodarstva, ko je bilo postavljeno vprašanje, ali naše narodno gospodarstvo (t. j. narodno gospodarstvo vladajoče družbe) vzdrži dolgove in katere vsote. Vprašanje bi bilo pravilno postavljeno takole: ali toliko tisočev kmečkega ljudstva vzdrži težo dolgov?

2.) z vprašanjem dolgov bi bili morali ugotoviti tudi stanje vlog kmečkega ljudstva in spoznati notranje odnose med obojimi pri kmečkem ljudstvu samem; takó pa vprašanje vlog sploh ni bilo raziskano, a vladajoči interesi so problem postavljali tako, da so se vedno sklicevali na kmeta vlagatelja; ko bi bil ta problem raziskan, bi približno spoznali, kako globoko se je kapitalizem za-grizel v življenje našega ljudstva;

3.) raziskani niso odnosi v okviru zadolženih kmečkih gospodarstev samih, tako ne velikost zadolženih gospodarstev in odpadajoča površina na posamezne velikostne skupine, ne razmerje med dolgovi in lastnino;

4.) manjkajo podatki o vzrokih odnosno smotrih zadolžitve v celoti in v notranji strukturi.

Kljub nepopolnosti statistik pa iz števil lahko razberemo marsikaj.¹

V Sloveniji je 61.490² zadolženih kmečkih gospodarstev, torej 61.490 družin, ki so imele pravico do „kmečke zaščite“. Iskati jih moramo med približno 130.000 „poljedelci“ ter jih bo približno 47%.³

Torej skoro polovica vseh kmečkih gospodarstev je zadolžena.

Na zadolženih kmečkih gospodarstvih biva 356.208 ljudi. Torej 31,79% vseh prebivalcev Slovenije.⁴ Ako ta odstotek primerjamo z odstotkom zadolženih kmečkih gospodarstev (29,05% vseh gospodarstev Slovenije), vidimo, da imajo zadolžena kmečka gospodarstva večji odstotek ljudi, saj odpade na 29,05% vseh gospodarstev 31,79% vseh ljudi. Delovnih moči je na zadolženih kmečkih gospodarstvih 188.278 ali 31,20% vseh delovnih moči Slove-

¹ Večinoma je navedeno stanje iz leta 1932., v psihozi, ko so bile ljudske množice najbolj razgibane ob vprašanju ureditve. Zakon o zaščiti kmeta z dne 19. aprila 1932. pravi, da je „kmet“ vsaka oseba, ki sama ali s člani svoje družine obdeluje zemljo in čigar obdavčeni čisti dohodek izhaja pretežno iz kmečkega gospodarstva, če gospodarstvo ne presega 70 ha obdelovalne zemlje. Sama po sebi dokaj nedoločena definicija v izsledovanju ni bila popolnoma upoštevana; bistva pa ne spremeni. Za slovenske razmere je potrebno poudariti, da niso mogli biti tu upoštevani nekmetje-lastniki vinogradov itd.

² Po podatkih Komadinića (Komadinić J. Milan: Problem seljačkih dugova, Beograd 1934, cir.) je to 29,05% vseh gospodarstev (ki jih je 211.365), odnosno 31,10% kmečkih gospodarstev. To bi znašalo približno 197.000; skrajno previsoko število, ki izhaja iz dejstva, da je avtor všteli približno 160.000 zemljiških posestnikov (po: F. Uratnik: Pogledi na družabno in gospodarsko strukturo Slovenije, Ljubljana 1933), med njimi le približno 100.000 kmetov in približno 30.000 bajtarjev, dninarjev, viničarjev. Komadinić ni upošteval zgolj poklicnega vidika, nego posestnega ter je tako pridal približno 60.000 posestnikov nekmetov, kar je napačno v zvezi z vprašanjem kmečkih dolgov.

Uratnik ceni zadolžena gospodarstva na 58.432, Trček na približno 65.000 (Fran Trček, ravnatelj Zveze slovenskih zadrug; podatki iz leta 1932., neobjavljeni).

³ Trček navaja, da je zadolženih 45% kmečkih gospodarstev, od teh pod polovico vrednosti 25%, nad polovico vrednosti 15%, prezadolženih 5% (merilo prezadolženosti?).

⁴ 36,70% vsega kmečkega prebivalstva, ki jih navaja Komadinić, ne morejo držati, saj ni vsega v kmetijstvu živečega prebivalstva približno 970.000, nego le približno 690.000.

nije (po teh cenitvah bi jih bilo torej v Sloveniji 603.455!)⁵ Odnos med zadolženimi gospodarstvi, vsemi ljudmi in delovnimi močmi glede na vso Slovenijo, izražen v odstotkih, je torej tale: 29'05 % : 31'79 % : 31'20 %. Iz tega sledi druga ugotovitev (iz razmerja 31'79 % : 31'20 %), da imajo zadolžena gospodarstva tudi večji odstotek ljudi, ki so pasiven element v proizvodnji (otroci, starci — nedelovni člani družine). Na zadolženo kmečko gospodarstvo odpade povprečno 5'79 ljudi, od tega 3'06 delovnih moči; skoro polovica torej ne proizvaja, nego le uporablja dobrine.

Vsa zadolžena kmečka gospodarstva obsegajo 525.897'37 ha ali 33 % vse zemlje, od tega 217.296'27 ha ali 26'33 % vse obdelovalne zemlje (njive, sadovnjaki, vinogradi, pašniki in travniki), ostalih 308.601'10 ha pa odpade na gozd in neobdelan (predvsem planinski) svet.⁶ Na posamezno zadolženo kmečko gospodarstvo odpade povprečno 8'55 ha celotne, od tega 3'53 ha obdelovalne zemlje.

Ako velja med obdelovalno na eni ter neobdelovalno zemljo na drugi strani (gozd, neploden svet) v Sloveniji odstotno razmerje 51'63 % : 48'37 % (42'65 % gozda, 5'72 % neplodnega sveta), bi bilo temu ustrezajoče razmerje pri zadolženih kmečkih gospodarstvih kakor 26'33 % : 24'67 % (21'94 % gozda, 2'73 % neplodnega sveta). V resnici pa je razmerje drugačno. Vidimo torej sledeči odnos razmerij:

	obdelov. zemlja : neobdelov. zemlja	
v vsej Sloveniji	51'63 %	: 48'37 %
pričakovano razmerje pri zadolž. km. gosp.	26'33 %	: 24'67 %
resnično razmerje pri zadolž. km. gosp.	26'33 %	: 39'92 % (!)

Gozd in neplodni svet presegata torej za celih 15'25 % razmerje. Težišče zadolženih kmečkih gospodarstev se torej pomakne na gozdno kulturo in neploden svet. Notranji odnos ni znan in ne vemo, koliki odstotek odpade tu na sam gozd.

Ta ugotovitev velja le za celotno površino zadolžene zemlje. Napačno pa bi bilo sklepati iz tega, da je zadolženih največ gozdnih gospodarstev. Pozneje bomo videli, da zelo prevladuje gozd med večjimi, toda ne številnimi gospodarstvi.⁷

Po velikosti delimo zadolžena kmečka gospodarstva z zemljo: 42.608 ali 76'59 % jih je velikih 0 do 10 ha vse zemlje; 11.319 ali 20'35 % 10 do 30 ha; 1473 ali 2'65 % 30 do 70 ha; 128 ali 0'23 % 70 do 0 10ha.⁸ Skupaj je torej vseh zadolženih kmečkih gospodarstev z 0 do 100ha 55'528 ali 99'82 % vseh zadolže-

⁵ Uratnik: Zadolžena gospodarstva 316.580 ljudi, od tega 168.088 delovnih moči.

⁶ Komadinić; Uratnik navaja: 498.914 ha celotne, od tega 157.416 ha obdelovalne zemlje.

⁷ Podrobneje bo o tem govor pri obravnavanju zadolženosti po srezih. (Bolje bi sicer bilo po geografskih, to je prirodnih, strukturno enotnih, a ne po političnih edinicah.) Za zdaj naj omenim le, da je n. pr. povprečna velikost zadolženih kmečkih gospodarstev v gornjegrajskem srezu 21'33 ha vse, odnosno 3'79 ha obdelovalne zemlje, torej odpade na gozd in neploden svet skupaj povprečno 17'54 ha na zadolženo kmečko gospodarstvo. Slično je tudi v ostalih predelih, kjer obdelovalne zemlje ni mnogo.

⁸ Komadinić, po pregledu, izdelanem v državni statistiki. Tu navedeni odstotki veljajo le za zadolžena kmečka gospodarstva z zemljo.

nih kmečkih gospodarstev z zemljo, ostane še 0,18 % ali 103 zadolžena kmečka gospodarstva z zemljo (v statistiki to ni razvidno), o katerih sklepam, da so večja od 100 ha zemlje. Vseh zadolženih kmečkih gospodarstev z zemljo (100 %) je torej 55.631. Do skupne vsote vseh zadolženih kmečkih gospodarstev (61.490!) manjka še 5859 zadolženih kmečkih gospodarstev, ki so menda brez zemlje (sklepam iz gornjega), bodisi da imajo hišno posest ali nobene (bajtarji, dninarji, viničarji). V celoti bi odpadel na posamezne skupine sledeči odstotek vseh zadolženih kmečkih gospodarstev: brez zemlje 9,53 % (5859 gospodarstev); 0 do 10 ha 69,29 % (42.608 gospodarstev); 10 do 100 ha 21,01 % (12.920 gospodarstev); nad 100 ha 0,17 % (103 gospodarstva).

Ako bi lahko to primerjali z vsemi kmečkimi gospodarstvi, bi mogli izvajati važne zaključke, tako pa ne poznamo glede kmečkih gospodarstev najosnovnejših dejstev, kakšno je namreč posestno razmerje med tistimi približno 100.000 kmečkimi gospodarstvi (cenitev!) in koliko zemlje imajo. Tu nam zmanjka trdnih tal, čeprav bi moralo tu biti izhodišče v podrobno analizo.

(Se nadaljuje.) — Jože Kerenčič.

Popravi! V prejšnji številki (1.-2.) v članku „Posestne razmere“ popravi: str. 106., 35. vrsta, 5000 v 5900; str. 108., 26. vrsta, 20—50 ha v 5—50 ha; enako 28. vrsta 20—50 ha v 5—50 ha; str. 109., 41. vrsta, 0—50 ha v 5—50 ha.

ODMEVI KRITIK O „PRAVOPISU“

Ko je Adrienne Lecouvreur imenitno ustvarila na odru vlogo ničvredne ženske, je Voltaira tako prevzelo, da je šinil s svojega sedeža in zagrozil proti njej s pestjo: „Crève, chienne!“ (crkni, kuzla). „Še nikdar noben poklon“, je izjavila tisti dan slavna gledališka igralka, „se mi ni tako prilegel kakor ta.“

Te zgodbe sem se spomnil ob članku Okoli Bingole Aleša in Slovenskega pravopisa (Jutro, 17. februarja 1936). Reči ženskemu bitju „psica“, ni posebno laskavo, Lecouvreuru pa je vendar ta vzklik izrazil največjo pohvalo. To dokazuje, da še tako vsakdanja beseda v pravi zvezi lahko spravi vzvišeno misel na dan.

Člankar se ne strinja z mojim stališčem glede besed, sprejetih v novi priročnik. Priznati moram, da slovarja ob veliki zaposlenosti in v tako kratkem času nisem utegnil od vrstice do vrstice pretehtati. Zadovoljil sem se z naključnimi poskusi, s preskušnjami „na preskok“. Tako je brez dvoma notri marsikak izraz, n. pr. rusizem sovpadati, ki ga nikoli ne bom rabil, a so ga včasih govorili učitelji geometrije.

Svoje stališče glede na redke, zlasti pa zastarele besede sem prvič označil, ko sem bil še „omladič“, v oceni „Livškega jezera“ (LZ 1912, 505), kjer sem na isti način ko Bingola osmešil Klodičevo arhaistično maniro. Vendar si upam trditi, da sem to storil bolj po pravici: saj tu gre za epos, delo, ki hoče biti umetniško. „Bingola“ pa je zabavno in zabavljivo sestavljen iz gradiva, nabranega v slovarju. Iz slovarja seveda lahko posnameš — kakor ti je pač notranjost ubrana: angelovo češčenje, Luna sije, ali pa satiro Cmokavzar in Ušperna.

Vrlina slovarjev je med drugim tudi ta, da so čim popolnejši. (Našemu manjka poleg petih rokovnjaških še: boljščati, šrčliti in palad, Jutro, 1. decembra 1935.) Popraviti pa moram svojo prvotno trditev: „strina“ ni pozabljena, le nerazvidno čepi pod značko „stric“. Rajši vidim, da slovar princepe preveč ko premalo: Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen, pravilno izjavlja Goethe v Faustu. Tako se mu ne bo pripetila nezgoda Broz-Ivekovičevega Hrv. rječnika, ki je pozabil toliko na-

SOCIALNI OBZORNIK

STUDIJ O NAŠI VASI

Zadolženost (II.)

2

Dolgovi. Zadolžena kmečka gospodarstva dolgujejo 1.192.073 milijonov dinarjev, in sicer drž. hipotekarni banki 0,5% dolžne vsote (pribl. 6 milij.), ostalim bankam in hranilnicam 18,19% (pribl. 217 milij.), kreditnim zadrugam 33,02% (pribl. 393 milij.) in privatnikom 48,29% (pribl. 576 milij.).⁹

V Sloveniji dolguje kmečko ljudstvo kljub dobro organiziranemu finančnemu kapitalu mnogih bank, hranilnic, posojilnic in zadrug *polovico dolžne vsote (48,29%!) privatnikom.* Te vrste dolgove je najtežje zasledovati v njih notranji zavisnosti in gotovo v navedeni vsoti niso še izčrpani. Nerešena ostanejo vprašanja o medsebojnih odnosih in o strukturi dolžnikov in upnikov. Kakor ni znano, katerim družbenim plastem pripadajo upniki vobče, kako je razmerje med „kmeti“ dolžniki in „kmeti“ upniki, tako posebej pogrešamo to ob dolgovih privatnikom. Sicer navajajo statistike za Slovenijo 1983 privatnikov-upnikov, ki se bavijo s posojanjem denarja in so v srbskem izrazoslovju znani z imenom „lihvar“ ali „zelenaš“. Pojem „zelenaš“ ni za slovenske razmere točno določen, ter ni znan vidik presoje. Tudi ni znano, koliko je ljudstvo tej vrsti privatnih upnikov dolžno. Gotovo je tu govor le o neposrednem posojilu. Večji del dolgov te vrste (polovice vseh dolgov!) pa je nastal posredno ob nakupu živil in ostalih v kmečkem gospodarstvu nujnih potrebščin, predvsem obleke in najnujnejšega orodja. Upniki so v glavnem trgovci, obrtniki, večja gospodarstva, konzumne družbe in zadruge.

Težišče dolgov privatnikom je na zadolženih kmečkih gospodarstvih brez ali z malo zemlje, ki ne pridelajo niti dovolj najnujnejših živil ter so v vseh smereh zavisna; gospodarsko brez moči so kulturno in politično objekt najhujšega zatiranja. Večina teh gospodarstev je svoje dolgove tako rekoč zajedla.

V okviru ostalih dolgov podrobnosti niso znane. *Težišče dolgov zadrugam je v malih in v srednjih, ostalim denarnim zavodom pa v večjih zadolženih kmečkih gospodarstvih.* Kajti zadruge so neposredno in pod ugodnejšimi pogoji posojale z večjo zaupljivostjo malemu in srednjemu gospodarstvu, saj so tudi vloge — kolikor so sploh kmečki ljudje vlagali — večinoma malih vlagateljev. Nasprotno je n. pr. bančna posojila moglo dobiti pretežno le večje gospodarstvo.

⁹ Po Komadiniću; v gornjih podatkih niso vštete zaostale javne dajatve. Glede dolgov hranilnicam navaja dr. Vl. Murko v brošuri „Pomen hranilnic za narodno gospodarstvo“ (Ljubljana 1935) vsoto približno 105 milijonov.

Kako različna so mnenja glede višine dolgov nam lepo pokaže primerjava treh cenilcev:

	vseh dolgov	banke in hranil.	zadruge	priv.
Komadinić	1192	223	393	576
Uratnik	1003	150	350	504
Trček	1250	100	700	450

Važno je spoznati, kako so dolžniki v posameznih primerih obvezani. Toda podatki so skopi,¹⁰ ne ustrezajo najosnovnejšim zahtevam za strukturno analizo razmerja v okviru posameznih skupin, načinov zadolžitve itd. Zopet nam zmanjka trdnih tal, da bi zmogli ugotoviti notranjo zavisnost med oblikami obvez, zadolženimi gospodarstvi in upniki, da bi zmogli tudi od te strani prodreti v proces in v zakonitosti dogajanja na naši vasi.

3

Razmerja. Ob znanih in napol znanih podatkih lahko preračunamo odnose med zadolženimi gospodarstvi in dolgovi.¹¹

Zadolžena gospodarstva			dolgovi		
velikost v ha	število	%	vsota	%	povpr. na 1 gosp.
brez zemlje	5.859	9'53	72,553.159	6'1	12.382
0—10 ha	42.608	69'29	638,540.665	53'55	14.986
10—30 „	11.319	18'41	363,761.144	30'50	32.137
30—75 „	1.473	2'40	91,118.675	7'65	61.859
75—100 „	128	0'20	10,959.996	0'92	85.624
nad 100 „	103	0'17	15,139.371	1'28	146.984

Velike vrednosti in nujne važnosti je, da za ugotovitev peze zadolženosti vemo, koliko zemlje pripada posameznim skupinam zad. km. gospodarstev. Toda o tem ni podatkov. Znanе so povprečne velikosti, zbrane na nekaterih „tipičnih“ gospodarstvih.¹² Ta povprečja veljajo v nekoliko spremenjeni velikostni razdelitvi od gori navedene.¹³ Zato moramo gornja razmerja povezati

¹⁰ Komadinić navaja, da po obveznostih ločimo menične dolgove, ki jih je 27'38 %, ali pribl. 326 milij., dalje hipotekarne (39'21 %, ali pribl. 467 milij.), priznanične in obligatorične (5'41 %, ali pribl. 65 milij.) ter dolgove na tekoči račun (28'0 % ali pribl. 334 milij.).

¹¹ Številke, ki jih navajam, so deloma posnete po podatkih drž. statistike (glej Komadinić!), seveda v nekoliko spremenjenih odstotnih razmerjih, ker sem upošteval vsa zadolžena kmečka gospodarstva, a ne le onih z zemljo; deloma pa sem številke dobil s preračunavanjem ob znanih podatkih.

¹² „Tipična“ gospodarstva in „tipične“ kraje vzeti za merilo tako strukturno različnih slovenskih vasi, je zelo tvegano. Že problem tipičnosti sam po sebi nudi mnogo možnosti in vedno je odvisno od raziskovalca, kaki vidiki ga vodijo pri izbiri „tipičnosti“. Drugače je, če raziskovalca vodijo koristi in potrebe širokih ljudskih plasti, kakor pa, če mu je izhodišče neko splošno, delovnemu človeku nasprotujoče narodno gospodarstvo vladajoče plasti. Razen tega je po načinu tipičnosti dobljene podatke težko presoditi ter moramo v primeru posplošenja biti stvarno rezervirani do njih.

¹³ Komadinić navaja, da imajo zadolžena kmečka gospodarstva v velikosti 0—2 ha 1'88 %, 2—5 ha 7'54 %, 5—10 ha 19'86 %, odnosno skupno gospodarstva v velikosti 0—10 ha (t. j. 69'29 % vseh zadolženih kmečkih gospodarstev!) 29'28 %, zadolžene zemlje; gospodarstva v velikosti 10—20 ha imajo 34'68 %, 20—50 ha 34'20 %, nad 50 ha 1'84 %, odnosno skupno gospodarstva v velikosti nad 10 ha (t. j. 21'18 % vseh zadolženih kmečkih gospodarstev!) 70'72 % zadolžene zemlje. Podatki so vzeti iz „tipičnih“ krajev in gospodarstev. Katera so, ni razvidno. Spričo splošne tendence, ki vlada v naši oficialni „znanosti“, da ni prikazano stanje v vsej resničnosti in nepo-

v tri skupine, in sicer brez zemlje, z 0—10 ha zemlje in z nad 10 ha zemlje. Odstotno izraženo je razmerje pri posameznih velikostnih skupinah med zadolženimi km. gospodarstvi, njim pripadajočo zemljo in dolgovi sledeče:

Zadolžena kmečka gospodarstva:

brez zemlje	9'53	:	nič	:	6'1
0—10 ha	69'29	:	29'28	:	53'55
nad 10 ha	21'18	:	70'72	:	40'35

Desetina gospodarstev brez sleherne zemlje dolguje šest odstotkov vseh dolgov.

Sedem desetih gospodarstev ima le tri desetine zadolžene zemlje, a so dolžna več od polovice vseh dolgov.

Petina gospodarstev ima sedem desetih zadolžene zemlje, a dolguje le dve petini vseh dolgov.

Ako velja v posameznih skupinah (ločili bomo le tri skupine) zad. km. gospodarstev v njih številu razmerje 1 : 7 : 2, odgovarja temu razmerju razmerje v številu ljudi (izraženo v tisočih) kakor 33'9 : 246'7 : 75'4 vseh, odnosno 17'9 : 130'3 : 39'8 le delovnih moči. V resnici temu ni tako; ravnovesje se zruši v dveh smereh: med posameznimi skupinami ter v okviru vsake skupine.

Kakor malo gospodarstvo vobče, ima tudi malo zadolženo gospodarstvo (brez in z zemljo do 10 ha) več ljudi nego večje združeno gospodarstvo.

Pri malem zadolženem gospodarstvu je višji odstotek vseh ljudi nedelovnih, dočim je pri večjem združenem gospodarstvu obratno: odstotek delovnih moči je mnogo višji. (Upoštevati je treba številne hlapce in deklet!). Stanje je za malo gospodarstvo nepovoljnije kot je izraženo v gornjem razmerju. V kakem obsegu, je neznano.¹⁴

Število vseh ljudi (v tisočih), množina zemlje (v ha) in vsota dolgov (v milij. dinarjev) so v sledečem razmerju.¹⁵

33'9 tisoč ljudi brez zemlje dolguje	72.553 milijonov
246'7 tisoč ljudi s skupno 153.983 ha zemlje dolguje	638.541 „
75'4 tisoč ljudi s skupno 371.914 ha zemlje dolguje	480.979 „

Povprečno pripada *posamezni osebi* v zadolženih kmečkih gospodarstvih:

	zemlje	dolgov
gospodarstva brez zemlje	nič	2.139 dinarjev
do 10 ha	0'62 ha	2.589 „
nad 10 ha	4'92 ha	6.379 „

odnosno zgolj *delovnih moči*:

	zemlje	dolgov
gospodarstva brez zemlje	nič	4.047 dinarjev
do 10 ha	1'18 ha	4.898 „
nad 10 ha	9'33 ha	12.070 „

voljnosti razmer, spričo vseh teh okoliščin bo stanje v resnici morda za večino ljudstva še nepovoljnije, kakor je to prikazano v gornjih podatkih.

¹⁴ Zaradi tega bom v bodoče, kjer bo potrebno, rabil v primerjavi gornje razmerje, četudi ni točno.

¹⁵ Množino zemljesem preračunal iz odstotnega razmerja za zemljo: nič : 29'28 : 70'72.

Vidimo, da množina zemlje in množina dolga ne raste v pravem sorazmerju. Dočim pri malem zadolženem kmečkem gospodarstvu pripada posamezni osebi odnosno delovni moči ob malo ali nič zemlje sorazmerno visoka vsota dolgov, pripada ob neprimerno večji množini zemlje v večjem zadolženem kmečkem gospodarstvu posamezni osebi odnosno delovni moči sorazmerno manjša vsota dolgov. *Povprečna zadolženost malega gospodarstva je sorazmerno mnogo višja od povprečne zadolženosti večjega gospodarstva.*

Nazorneje je to razvidno iz sledeče preglednice za posamezno zadolženo kmečko gospodarstvo:

	povpr. zemlje	povpr. dolga	na 1 ha zemlje
gospodarstva brez zemlje	nič	12.382 Din	Din
do 10 ha	3,6 ha	14.986 „	4.154 „
nad 10 ha	28,55 ha	36.933 „	1.294 „

Dolžna vsota, ki pripada povprečno vsakemu hektarju zadolžene zemlje, je pri malih gospodarstvih najvišja (primerjamo le gospodarstva z zemljo) ter pada pri večjih gospodarstvih.

Težišče zadolženosti je na malih zadolženih gospodarstvih.

4

Ugotovitve. Preden načnemo vprašanje, kako in čemu so bili uporabljeni dolgovi, vprašanje, ki posega v jedro dogajanja v slovenski vasi v razdobju družbenih odnosov naše sredine, je potrebno povezati dosedanje ugotovitve o zadolženosti slovenskega kmečkega ljudstva, ker je deloma v teh ugotovljenih dejstvih dan odgovor o vzrokih odnosno smotrih zadolžitve.

1.) *Skoro polovica vseh kmečkih gospodarstev je zadolženih.* Ta gospodarstva preživljajo sorazmerno več ljudi, kakor ostala, a to posebno za delo nesposobnih, ki so pasiven element sleherne proizvodnje (ne pridelujejo, nego le uporabljajo dobrine!) Torej je *dobra polovica kmečkega ljudstva zadolžena.*

2.) *Zadolžena kmečka gospodarstva obsegajo tretjino vse zemlje,¹⁶ od tega večji del gozda (+ neploden svet) radi prevladujoče gozdne kulture v sicer manj številnih večjih in največjih zadolženih gospodarstvih.*

3.) *Večina zadolženih kmečkih gospodarstev je malih, saj je med njimi desetina brez sleherne zemlje, sedem desetin je velikih le do 10 ha, a le petina jih je velikih nad 10 ha zemlje.* Pri malih zadolženih kmečkih gospodarstvih prevladuje obdelovalna kultura, pri večjih gozdna.

4.) *Desetina zadolženih kmečkih gospodarstev nima zemlje, a dolguje šest odstotkov vsote dolgov; sedem desetin meri skupno le tri desetine zadolžene zemlje, a dolguje čez polovico vsote dolgov; petina zadolženih gospodarstev meri skupno sedem desetin zadolžene zemlje, dolguje pa le dve petini vsote dolgov.*

5.) *Polovico vsote dolgov so zadolžena kmečka gospodarstva dolžna privatnikom, a to v prvi vrsti mala gospodarstva, dočim je težišče dolgov pri večjih gospodarstvih v denarnih zavodih.*

¹⁶ Koliki del kmečke zemlje je zadolžene, ostane neznano vse dotlej, da bo ugotovljeno, koliko zemlje je sploh v lasti kmečkega ljudstva.

6.) *Mala gospodarstva so sorazmerno mnogo bolj zadolžena kakor večja.*

Táko je stanje v določenem hipu (l. 1932!). Podrobneje prodreti v razmere spričo nizke stopnje naše statistične vede, spričo neobdelanega in nekritično zbranega gradiva in spričo tendenc (ki so bolj ali manj opazne), prikriti resnično stanje z vsemi mogočimi zvijačami, ki se jih vladajoča plast zelo spretno poslužuje,¹⁷ ni mogoče, kajti podatkov o vprašanju zadolženosti je sicer mnogo, med njimi preveč brez stvarne vrednosti in takih, ki si v bistvu nasprotujejo ali pa jih ni mogoče presoditi.¹⁸

5

Kako so izrabljene dolžne vsote? Kje so vzroki zadolženosti (prezadolženosti) kmečkega gospodarstva? Kaki so nagibi zadolžitve itd.

Premnogi pavšalni in plitki odgovori na ta vprašanja so zrcalo nezavednega ali pa (zavednega) zmotnega gledanja na ves razvoj dogajanja na vasi. „Poznavalci“ naše vasi se ob vsakem odpornem poskusu ljudstva razrepenciijo in očitajo ljudstvu pomehkuženost, lenost, lahkomiselnost in tožljivost, pomanjkanje ljubezni do rodne grude, od katere beže v „boljše“ poklice itd. Skratka vzrok, da na vasi ni vse prav, tudi vzrok zadolženosti, je kriza kmečke duševnosti, ki je postala ošabna, neskromna, drzna, bogokletna, nič več „kmečka“. Táko presojanje je plitko izmikanje vsemu, kar usmerja družbeni razvoj, v katerem ni kmečko ljudstvo s svojo duševnostjo nosilec in vzrok. Kmečko ljudstvo še ni postalo subjekt dogajanja in ne smemo mu pripisovati subjektološkega pomena v družbenih odnosih naše sredine. Protiljudska tendenčna „znanost“ proglašá nekatere lastnosti — seveda tudi v popačeni obliki — za vzroke. Nedvomno so pijančevanje, lahkomiselnost, zapravljivost in še kaj, delni, toda v celoti neznatni nagibi zadolžitve, a še ti temelje v globljih vzrokih celotnega kompleksa družbenih odnosov.

Že iz dosedanjih ugotovitev o zadolženih kmečkih gospodarstvih spoznamo nagibe zadolžitve, četudi podrobne slike ne moremo dobiti. Raziskovalec problema (vladajoča plast) jasno osvetli nujnost zadolžitve in utemelji nemogućnost, da bi kmečko ljudstvo zadostilo prevzetim obveznostim.

Po cenitvah¹⁹ je bilo izrabljenih produktivno (v izboljšanje gospodarstva) le 35% vseh dolgov, za dote in prevžitek je šlo 25%, za konzumne potrebe 20%, nesreče in nezgode so terjale 10% vseh dolgov.

Skupno je bilo torej po teh cenitvah *produktivno izrabljenih 35%, neproduktivno pa 65% vseh dolgov.*

V „normalnih“ razmerah kapitalistične stabilizacije so bile *le produktivno izrabljene vsote rentabilno vložene.* Služile so izboljšanju gospodarstva, po-

¹⁷ Podatki o zadolženosti prepričujejo zgovorno o tem, saj do jedra ne moremo prodreti, tam pa, kjer obstoji najmanjša možnost za to, naletimo vsaj na drugo grupacijo! Tvegam trditev, da ima vse oficialno izsledovanje s smotrom „pomagati kmečkemu ljudstvu“ vse znake tendenc, ki se jih vladajoča plast poslužuje v vsem dogajanju.

¹⁸ Komadinič v svojem delu ne uporablja statističnega gradiva dovolj kritično, nego važne in manj važne podatke z vsemi napakami in nepopolnostmi zgolj navaja.

¹⁹ Fran Trček.

višanju rente s povečanjem proizvodnje (nakup zemljišč, prekulativiranje itd.), z zmanjšanjem potrošnje delovne sile itd. Pri ostalih (65%) neproduktivno in nerentabilno izrabljenih vsotah je bila izključena donosnost za odplačevanje dolgov in obresti. Takó izrabljeni dolgovi niso nudili nobene realne možnosti, vzdržati prevzete obveznosti in so za odplačevanje morali dolžniki črpati iz ostale posesti, ki so jo takó slabili, ali pa najemati nova posojila za kritje starejših. *Takó zadolženo gospodarstvo je žrlo v dobi „stabilizacije“ samo sebe.*

Razmerje med produktivno izrabljenimi (investiranimi) dolgovi in med dolgovi, izrabljenimi za vzdrževanje doma, družine, za prehrano in za razdolžitve v okviru posameznih skupin velikosti gospodarstev²⁰, nam prikaže, *da je malo gospodarstvo izrabilo visok del svojih dolgov za samo prehrano in je tem manjši del odpadel na izboljšanje gospodarstva.* Določeni del za vzdrževanje doma, družine in za razdolžitve je približno v enakem razmerju ter v vsaki skupini zavzema približno tretjino izrabljenih dolgov, le pri največjih gospodarstvih je manjši. *Čim večje je gospodarstvo, tem manjši del izrabljenih dolgov služi prehrani, tem večji izboljšanju gospodarstva.*

Vélika gospodarstva so izrabila pretežno dolgove za nakup zemlje, za izboljšanje proizvodnje (prekulativacije — njiva v sadni vrt itd.; umetno gnojenje, nabava strojev, industrijalizacija gozdnih gospodarstev), zvišanju donosnosti. Mala gospodarstva so produktivno izrabljene vsote dolgov vložila v gradnjo hiš in koč — kar se na vasi slabo rentira — in nakupila delovno živino. Prekulativiranje in nakup primitivnejših strojev zavzemata neznamen del itak neznatnih produktivno izrabljenih dolgov.

Rentabilnost produktivno izrabljenih vsot je pri večjih gospodarstvih mnogo večja kakor pri malih, zato je tudi možnost zadostitve obveznostim pri večjih gospodarstvih za ta del dolgov mnogo večja, potreba po novih kreditih pa mnogo manjša, čim večje je gospodarstvo.

Vzdrževanje doma, družine in razdolžitve sama vsebuje popravo hiše, orodja, nakup obleke, prevžitek, dote, stroške radi nesreč in nezgod in odplačevanje dolgov. V to svrhu izrabljeni del je pri vseh gospodarstvih približno

²⁰ Komadinič navaja podatke za vso državo, zbrane na „tipičnih“ gospodarstvih „tipičnih“ krajev. Presoditi njih vrednost za Slovenijo je nemogoče. Primerjajoč s podatki Frana Trčka (glej spredaj) prikažejo ti podatki nekoliko spremenjeno razmerje med produktivno in neproduktivno izrabljenimi dolgovi. Nerešeno ostane vprašanje: ali je v ostalih deželah države razmerje ugodnejše kakor pri nas, odnosno ali sploh podatki približno drže. Uporabljam jih zgolj za prikaz razmerja v posamezne svrhe izrabljenih dolgov v okviru posameznih skupin in za prikaz osnovne linije odnosov med skupinami; v odstotkih:

gospodarstva:	investicije:	vzdrževanje doma	
		družine, razdolžitve:	prehrana:
brez zemlje	28·93	: 29·65	: 41·42
0—2 ha	42·66	: 27·70	: 31·64
2—5 „	51·26	: 28·15	: 20·59
5—10 „	54·95	: 36·34	: 8·17
10—20 „	55·49	: 31·75	: 12·76
20—50 „	67·87	: 30·29	: 1·84
nad 50 „	96·01	: 3·95	: 0·04

enak, torej vsebuje pri malih nižje, pri večjih višje vsote ter je zadostitev potrebam te vrste pri malih gospodarstvih nepopolnejša, pri večjih popolnejša. Potreba po obleki je vsepovsodi velika, prav tako poprava hiš in orodja. Stvarni učinek nesreč in nezgod je pri malem gospodarstvu neprimerno večji kakor pri velikem (edina svinja, ki pogine viničarju ali bajtarju, oškoduje dom bolj kakor deset ali več poginulih svinj veleposestniku!), saj so tudi nezgode same pri malem gospodarstvu bolj pogoste. (Vzroki so razni, kolikor niso elementarni, izvirajo iz slabega gospodarjenja, ki so mu osnove v gospodarski strukturi; cepitev svinje na malem gospodarstvu je dražja kakor na velikem!). Večja je obremenitev na prevžitkih in dotah pri malem gospodarstvu, čeprav ni nujnost dot popolnoma opravičljiva, kajti le-te niso rasle v pravem razmerju z velikostjo in možnostjo gospodarstva.

Za našete potrebe izrabljeni dolgovi se niso pri malih gospodarstvih prav nič uporabljali za razdolžitev, dočim je zadostitev obveznostim in ostalim potrebam nujno zahtevala novih kreditov za samo vzdrževanje doma, kreditov, ki niso služili nobenemu izboljšanju. *Potreba te vrste kreditov je vedno večja pri vseh gospodarstvih, ki ne dvignejo svoje rentabilnosti do najvišje možnosti, torej so krediti za vzdrževanje doma pri malih gospodarstvih vedno nujnejši, njih izraba za vzdrževanje gospodarstva seveda stalno in nujno nepovoljnija, produktivnost gospodarstva pa vedno manjša. Istočasno raste potreba po nabavi hrane izven gospodarstva, ki je oslABLJENO, a to v naši sredini družbenih odnosov na račun kreditov.* Tako so potrebne nujno vedno večje vsote kreditov nabavi prehrane pri malih gospodarstvih.

Pri velikih gospodarstvih krediti za prehrano niso tako nujno potrebni, ker je zahteva po nakupu živil skrajno omejena in se ji lahko zadosti brez kreditov. Vzdrževanju doma služijo dohodki iz gospodarstva, v kolikor pa je potreben kredit, je ta likviden. Nujnost kredita, ki naj bi služil izboljšanju gospodarstva, je utemeljena zgolj z vidika napredka poljedelskih kultur in z vidika vladajočih tendenc v naši družbi. Prav tako pa je nujna zadostitev obveznostim, zakaj tukaj ni smoter z izrabljenimi vsotami vzdržati toliko in toliko ljudi pri golem življenju, nego iz gospodarstva izčrpati čim višjo rento.

Vidimo torej, ako prikažemo skrajnosti — mala in velika gospodarstva — da je malo gospodarstvo nujno potrošilo nujne dolgove za vsakdanje življenje, za goli obstanek gospodarstva, ki je že v dobi „stabilizacije“ bolj in bolj slabelo ter bolj in bolj potrebovalo opore — novih kreditov —, dočim se je veliko gospodarstvo zadolževalo za vsote, ki so služile krepitvi gospodarstva v kvantiteti, kvaliteti in intenziteti produkcije in istočasno slabljenju malega gospodarstva. Vsa gospodarstva med najmanjšimi in največjimi pa so doživljala gori navedeni razvoj v smeri onih, ki so jim bila bližja in to tem jačje, čim bližja so bila. Gospodarstva sredi med največjimi in najmanjšimi, tako imenovana „srednja“ gospodarstva, so nihala med „slabljenjem“ in „krepitvijo“ v navidezni stabilnosti in kot taka bila ideal malomeščanstva, potreba „vse državne in družabne opore“.

V tem razvoju se je nahajalo naše kmečko gospodarstvo, v prvi vrsti zadolženo kmečko gospodarstvo v dobi tako imenovane „stabilizacije“ in ta „normalni“ razvoj bi dovedel do popolne oslabitve malih in do skrajne okrepitve večjih gospodarstev. „Kriza“ kapitalizma je ta razvoj stopnjevala in ga notranje silno zaostрила. Ob njenem nastopu in poteku je zadolženo kmečko ljudstvo bilo prisiljeno zadostiti obveznostim, katerim v dobi „stabilizacije“

niti *teoretsko* ni moglo zadostiti (nerentabilno izrabljeni dolgovi pri večini, t. j. pri malih gospodarstvih!), dočim se potreba po novih nujnih kreditih za prehrano ni zmanjšala. Nasprotno! Ta nujnost se je spričo dotoka brezposelnih, ki so radi pomanjkanja zemlje šli v svet za kruhom, a so se začeli zdaj vračati, povečala. Nujneje kakor prej vedno bolj oslABLJENO malo gospodarstvo rabi kreditov. S „krizo“ se je zrušila navidezna stabilnost „srednjega“ gospodarstva, tako da je to gospodarstvo pritegnjeno v proces malih gospodarstev. Dočim je bilo prej samo v sebi zaključeno in uravnovešeno, ga je predvsem padec cen poljedelskim pridelkom (in tkzv. „škarje“!) zrušil in povzročil *nujnost zvišanja proizvodnje za trg, ki jo je možno doseči ali z izboljšanjem gospodarstva (za kar so nujno potrebni krediti!), ali pa z zmanjšanjem proizvodnje za dom, kar ima za posledico padec življenjskega standarda in skrajno slabitev gospodarstva.*

Zaključek. Dogajanje v slovenski vasi, ki sem ga skušal zajeti ob neraziskanem vprašanju kmečke zadolženosti v dobi največje „aktualnosti“, ima vse znake tendenc družbenih odnosov naše sredine. Slovenska vas je pritegnjena v proces kapitalistične proizvodnje, zadolženost je nujen simptom tega procesa, ki je nevzdržen. L. 1932. nam je sicer prineslo prve uredbe o „zaščiti“ kmeta, tem so in še slede nove, ki urejajo odplačevanje dolgov, toda ne nudijo deseterim tisočem zadolženih gospodarstev možnosti, dobiti novih kreditov ne le za odplačevanje starih dolgov, nego za vsakdanji kruh, za nujno prehrano, za obleko, za vzdrževanje kmečke družine. Niti te uredbe ne nudijo še nezadolženim gospodarstvom možnosti, dobiti nujnih kreditov.

V četrtem letu „zaščiti“, ko je ljudstvo ob silnem padcu življenjskega standarda herojsko vzdržalo pomanjkanje kreditov in nujnih življenjskih potreb ter „zaščito“ svojih dolgov, ob slutnjah, da bodo vladajoče plasti črtale dolgove — ta simptom svojega bistva, vidimo, kako se široke ljudske množice radikalizirajo, sluteč za simptomi vzroke dogajanja, katerega središče postajajo. Vidimo pa tudi, kako „zaščiteni“ gospodarji ob pomanjkanju kreditov za vsakdanji kruh, „prostovoljno“ prodajajo zemljo, sebe same, a „družba“ je krita pred očitki, da ne ščiti ljudstva. *Jože Kerenčič.*

MOTIVI IN UTRINKI

J U Š K O Z A K

Sezuli smo sandale

in vstopili za Francetom Vodnikom v Duhovni tempelj. Sprva se oko ni spoznalo, šele počasi se je privadilo skrivnostni notranjščini. Ob stenah so na belih stebrih visele vijoličaste zavese in precejale dnevno svetlobo, da se je mrak v vseh odtentkih pretakal od stropa do tal. Iz sten so se vile bele marmorne roke z bleščečimi leščerbami v dlaneh. Odmerjena svetloba je padala na glave duhovnih mučnikov, oblitih s krvjo, na prečiste bele deklice, ki so se jim sinje srne dobrikale. Vdolbine so bile poslikane z mračnimi smrekovimi gaji, v katerih so rajali pol angeli pol ljudje vizionarne plese. Uprl sem oči v strop, na katerem je moderni Michelangelo upodobil poslednjo sodbo. V sredini ekspresionistični Kristus, okrog njega kori mislecev, pesnikov in slikarjev. Bili so med njimi Shakespeare, Mauriac, Claudel in Giotto, Durich in El Greco, Rembrandt in Papini, smehljal se je stari Goethe, vročično so žarele oči Dostojevskemu, šumljala je častitljiva Tolstojeva brada. Skoraj sem onemel, ko sem

V Maleševi grafiki ni prav nič programskega. Ves svet srečaš v nji, kakor ga umetnikovo oko dojema, slučajno in vsako obliko z enako vestnostjo in ljubeznijo. Sprva mu je bil poglaviti motiv erotika, mnogokrat čisto dekorativno presnovana; kesneje se je mnogo ukvarjal s slikanim in risanim portretom; raznimi knjižnimi ilustracijami, zadnji čas ga pa vedno bolj zanima pokrajina. Tistih »sodobnih« motivov, brez katerih si današnje grafične umetnosti skoro misliti ne moremo, v Sencah ni. Zaman bi iskal socialne motive, nič ni v njih praznega nacionalizma, nič tendence. Skoro da se kaže v vsem Maleševem delu neka odmaknjenost, odtujenost vsakdanjosti, morebiti celo umetniška oholost v tem egocentričnem stališču. Tvorcu teh lesorezov in linorezov očitno ni, da bi razmišljal in mozgal težka vprašanja, ki moré človeštvo, ni mu za skrbi in težave svetá, ni mu za to, kaj čuti in po čem hrepeni »trpeči milijon«... Je to prednost ali pomanjkljivost — —?

Maleš se oblikovno skoraj nič ne spreminja. Sicer postaja na videz risba vse bolj čista in mirna, tudi končna oblika jasnejša in bolj izklesana, a vendar je celotni vtis ostal isti, pojmovanje pa še celó. Viden pa je preobrat, ki se dogaja zadnji čas v njegovih listih, da se iz gole linearnosti razvija v slikovitost.

Če je v Sencah res kaj tiste slovensko-kmečke izrazitosti, o kateri so večkrat pisali, menda celó on sam, je težko reči. Če je ni najti v primitivnosti in neki trpki čustveni iskrenosti, ne vem, kje bi jo iskal. Pa bodisi kakorkoli: zbornik je dosegel svoj namen. Vseeno je, ali prizna posameznik Maleševo grafiko ali ne, gotovo je, da prisili slehernega gledalca, da razmišlja o avtorju, da ga zdrami in mu postavi vrsto vprašanj o namenu in bistvu umetniškega ustvarjanja, zlasti grafičnega. To bi bil že zadosten uspeh. Če bi bila knjiga namenjena širšim krogom, in to bi morala biti, če naj bi popularizirala Maleševo ustvarjanje med množicami, bi bila njena pomembnost še vse večja. Take kot so Sence, so lep dokaz plodovitega petnajstletnega Maleševga grafičnega dela, hkrati pa kulturnen dokument visoke stopnje naše knjižne opreme in častno potrdilo slovenskim bibliofilom.

K. Dobida

SOCIALNI OBZORNIK

ŠTUDIJ O NAŠI VASI

VINIČAR

Družbeni razvoj v naši sredini zaostrojuje socialna nasprotja na vasi. Poljedelska proizvodnja je sicer družbeno nižja od industrijske, socialna nasprotja pa sredi naglo pospešenega razvoja postajajo izrazita v dveh skrajnostih, ki sta veleposest in viničarija z vsemi priveski. Do teh skrajnosti nujno in nevzdržno silijo družbeni odnosi vse plasti kmečkega ljudstva, toda tako, da bo zadnji člen v verigi dogajanja: *tu nekaj stotin vladajočih bogatašev, tam zemlje oropane,*

lačne množice kmečkega ljudstva, vaških proletarcev; sredi pa nepremostljiv prepad.

Viničar je ona izrazita plast slovenskega kmečkega ljudstva, čigar družbeni položaj je enak položaju proletarca v dvorazredni kapitalistični družbi. V Halozah in Slovenskih goricah skupno z dninarji, kočarji in želarji predstavljajo viničarji veliko večino prebivalstva. Očrtal bom njih življenjske pogoje in njih zasidranje v družbenih odnosih.

ZEMLJA. Glavna poljedelska kultura je vinograd, uspevajo tudi ostale kulture. Gospodarstva delimo v grofovsko-kloštrsko veleposest, domača in tuja gospostva, grunte, nagornjaštva, želarstva, kočarstva, viničarije. Večina glavne kulture — vinogradov je v lasti grofov, veleposestev, kloštrov in ostale gospode. Ti imajo največje parcele, raztegnjene na prvovrstna vinorodna pobočja. Le redko je vmes večja parcela kakega gruntarja, večinoma pa so last številnejših gruntarjev in nagornjakov ostale poljedelske kulture. Vinogradi so mali, ozke krpe, navadno brez viničarije. V gosposkih vinogradih goje sortirano trsje, v kmečkih je navadno to otežkočeno. Tudi velika gospodarstva vsebujejo ostale poljedelske kulture, toda le tu in tam jih obdelujejo viničarji zase, a to večinoma s tujo vpregjo.

DOMOVI. Visoki, gosposki, zidani hrami so poleg cerkva raztreseni po najlepših grebenih. Imajo prostorne kleti, kjer hranijo odbrano vino. Malokje je vmes kmečka viničarija s kletjo, v kateri je redko vsaj odbrano vino. Hrami kraljujejo čez vse ozemlje. Večinoma so brez ljudi, letno pride gospoda na oddih, na trgatev, pospravljat vino, drugače pa odnekod narekuje delo po glavnem viničarju ali »šafarju«, ki živi v vsaj za spoznanje boljši zidani bajti, dočim so tesne, napol krite podrtije ob klancih ali pod vinogradi, zatohle in nezdrave. »Šafar« gospodarji v imenu gospodarja, on je posredovalec med gospodo in viničarji, on je prvi in odličen služabnik. Pod rebri gričev in po dolinah so gruntarski hrami z gospodarskimi poslopji, iz ilovice zbite »blatjače« kočarjev in želarjev.

ZEMLJA, ŽIVINA in LJUDJE. Gosposki hrami so večinoma prazni, obdajajo jih obširne parcele zemlje, so brez živine, le viničar ali »šafar« imata nekaj glav živine, kolikor zmoreta. Zemljo obdelujejo težaki. Gruntarji imajo zemljo, precej živine, precej ljudi; zemljo obdelujejo sami in s težaki. Želarji in kočarji imajo malo zemlje, malo živine, veliko ljudi; obdelujejo tujo in svojo zemljo, hodijo na delo h gruntarjem in h gospodi za težake. Viničarji so brez zemlje, brez živine, le redko bogastvo sta krava in svinja; imajo mnogo ljudi. Obdelujejo tujo zemljo, hodijo za težake h gospodi in h gruntarjem.

DELO. Viničar ne dela samo v vinogradu, nego tudi na polju, v gozdu, na travniku. Razen na velikih gosposkih gospodarstvih se viničar vdinja mnogim gospodarjem; *menjava prostor dela, kulturo obdelovanja, gospodarja in sodelavce iz dneva v dan.* Delovni odnosi so dvojni, ki se pri večini stalno medsebojno izmenjavajo: *mezdno*

delo in delo na odslužek. Mezdno delo je v glavnem omejeno v odnosih do gosposkih gospodarstev. Tu dela viničar ob svoji hrani (»dera«), često tudi ne dobi pijače (»suha dera«). *Višino mezde določa gospodar.* Na odslužek hodi na kmečko gospodarstvo. Tu vlada načelo: ti meni pridelek, jaz tebi delovno silo. Razen tega odslužuje tu viničar tudi vprego za vožnjo drv, za oranje najete krpe zemlje itd. Tudi za mezdo hodi delat; mezda je tu navadno večja kakor pri gospodi, tudi hrano dobiva tu. Vidimo torej, da so *delovni odnosi med viničarjem in gruntarjem mnogo manj zaostreni, kakor pa med viničarjem in gospodo*, in v naših družbenih prilikah se bodo v tej smeri ti odnosi tudi razvijali.

PREHRANA. Vsi življenjski pogoji viničarja zavise od njegovih delovnih odnosov. Ti so taki, da viničar, vaški proletarec, mnogo prestrada, da nima zemlje za najnujnejša živila, da je večinoma brez živine, ker ji nima kaj pokladati in da je zaposlen pretežno tako, da je v dobi dela popolnoma vezan na tuja gospodarstva in si ne more urediti lastnega gospodinjstva, v dobi pomanjkanja dela pa zopet ne more nič storiti radi prirodnih nepogojev. (Priroda določa in omejuje tempo dela!) Razni člani družine se dnevno hranijo na delu (pri kmetu) ali tudi ne (»dera«). Med delovnimi urami je težko pripraviti tečno zdravo hrano, četudi bi za to bili predpogoji, namreč potrebna hranilna sredstva. *Zato se v viničarski družini kuha navadno le zjutraj za ves dan*, skromno in primitivno; opoldne zavžijejo še tisto malo, kar imajo, prestano. Prehrana viničarja je skrajno nepopolna in nepovoljna ter je poleg vseh ostalih nepogojev vzrok ne-zdravim razmeram, v katerih viničar živi.

DRUŽINA. Viničarska družina je navadno mnogoštevilna. Ni delovna enota kakor je gruntarska družina, niti v smislu industrijsko proletarske družine. *Delovno okolje je viničarju mnogo neenotneje, raztrgano v prostoru, času in sodelavcih*; dočim je pri gruntarju, odnosno industrijskem proletarcu enotneje. Kakor je viničar posredno del vaškega okolja, se le-to radi pogoste selitve viničarja često tudi spreminja.

MATI. Viničarka, gospodinja in mati je suženj, ki upravlja dom, rodi in redi otroke in hodi v težake. V urah, ko ostali delovni člani družine počivajo, mati nima miru. Kuha, skrbi za klajo živini, v opoldanskih urah in zvečer, ko se vrne z dela, vrši gospodinjske posle. Viničarska mati mnogo rodi. Otroci so sad ljubezni, često spočeti v pijanosti. Matere v visoki nosečnosti opravljajo težka opravila, zato je mnogo porodnih in predporodnih nesreč. Ob porodu imajo slabo postrežbo in morajo rano iz porodne postelje.

OTROCI. Rojenci so slabotni. Izčrpano in sestradano, deloma z alkoholom zastrupljeno materino telo jim daje življenje, da že v prvi dobi občutijo, kaj je lakota. So veliko pa zavestno nujno breme družinam, posebno materam pri delu, zato so deležni raznih načinov omamljenja, da bi mnogo spali (sesanje maka v cunji, v žganjico namočenega kruha itd.), in pa kletk, da ostanejo v njih zaprti kje v

kotu bajte v varstvu starejših otrok. Ali pa se v družbi starejših otrok valjajo po travi, po prahu in blatu. Le redko sme mati vzeti otroka s seboj na delo, v glavnem le h gruntarju, kjer ga preživi. *Otroci predšolske in šolske dobe so prepuščeni sebi.* Ni časa, da bi se ukvarjali z njimi. Mnogo gladujejo, občutijo pomanjkanje vsega življenjsko nujno potrebnega. V tem pomanjkanju in v brezdelju (starejši pomagajo pri gospodinjstvu) se v njih razvijejo *zagrenelost in manjvrednostni kompleksi*, vodeči do raznih ekscesov, kakor so tatvine, mučenje živali in ptičev, spolne zablode (spolno občevanje tudi desetletnih otrok ni popolnoma osamljeno, nadalje občevanje z živalmi itd.), potepuštvo, škodoželjnost. Ob pomanjkanju najnujnjšega in ob teh duševnih zablodah se v njih izgublja smisel in potreba po izobrazbi in po šoli. In tako se razvijajo rastočemu, telesno in duševno izstradanemu otroku doma ali pa v službi pastirčka lastnosti, ki so osredje viničarjevega življenja in se manifestirajo v težnji za zadostitvijo trem elementarnim potrebam: po kruhu, po pijači in po spolnosti. Dokler hodi viničarski otrok še v šolo, se manifestira prva želja jasno, kriči iz slabotnega, v cunje odetega telesa in bledih lic; druga je prikrita in sladkobna, tretja grenka in leži kot breme v podzavesti in se manifestira v ekscesih. Prva želja ne najde utešitve, drugo in tretjo preganjajo kazni. Kadar pa slaboten viničarski otrok neha biti šolar, je pritegnjen v delovno skupnost odraslih, svoje želje notranje in vnanje svobodno lahko manifestira in jim išče utešitve. Toda zagrenelosti se ne sprostí nikoli. Kruh, pijača, ljubezen. Ljubezen, često podprta s pijačo, da otroke. Potreba po kruhu je večja, utešitev manjša.

ZAVEDNOST. Med viničarji je razvito poznanstvo, tesneje niso povezani. O pravi proletarski zavesti ne moremo govoriti, zakaj nujno bi morala biti ona notranja in nepremagljiva sila, ki zatirani razred vodi in krepi v borbi, v samoobrambi življenjskih prilik in ki ji je najizrazitejša vsebina organizirani odpor zoper zatiranje. Vse to pa je v slovenskem viničarju še nejasno in brez vidnejšega izraza. Med vzroki, da je temu tako, so najvažnejši oni, ki temelje v delovnih odnosih:

1. način izrabljanja viničarjeve delovne sile je neizrazit in nenoten; poleg napol fevdalnih odnosov vladajo odnosi čisto kapitalistične faze; v naši poljedelski, že tako nižji obliki proizvodnje razvoj družbenih odnosov še ni stopnjevan do neoporečno vidnih nasprotij;

2. mezdno delo je vaškemu proletarcu delna oblika delovnih odnosov;

3. ob stalno se menjajočem prostoru delovanja, kjer so tudi drugi sodelavci, se razvijejo tesnejše vezi med posamezniki mnogo težje, čeprav so take vezi podlaga za zavestno vrednotenje skupnih potreb;

4. vsaka viničarska družina ima poleg skupnih tudi specifične, samosvoje potrebe;

5. odnos viničarja do ostalih plasti na vasi ni enak; različen je do želarja, do gruntarja in do gospode; odnos se spreminja z družbeno

razdaljo; v zavesti še ni izrazit, ni pravega sovražnika, ne pravega zaveznika.

Čeprav po svojem družbenem položaju proletarec, je po zavestnem odnosu do družbe viničar nerazgledan, neusmerjen, pasiven, zakrknjen, brez vrednotenja samega sebe, skratka: ima zavest »lumpen-proletarca«.

To je težka obsodba. Ne obsodba viničarja, nego *obsodba one slovenske družbe, ki živi po svojih ustanovah: cerkvi, šoli, organizacijah mimo viničarjevega življenja, ga ne skuša premakniti za ped, mu ne spremeniti toka. Ali pa deluje v smeri, ki popolnoma nasprotuje življenjskim potrebam tisočerih viničarjev, potrebam, ki bodo jutri potrebe deset tisočev, pojutrišnjem večine slovenskega kmečkega ljudstva, ki bo v teh družbenih odnosih zaživelo življenje naših viničarjev. Ali pa bo tudi zaživelo zavedno proletarsko življenje, polno zavestne, aktivne, odločne, jasne in določne borbe za kruh in ljubezen?*

Tu je jedro slovenskega problema, problema rasti ali propada ljudstva, v čigar notranjo moč še verujem, le da se mora preobraziti jedro slovenske družbe, ki nosi lastno moč in nemoč ter moč in nemoč naroda, bodočih zavednih proletarcev, ali pa prodajajočih se in zapitih ljudi.

Jože Kerenčič

Popravek. V zadnji (5./6.) številki na str. 302. vrsta 21, in 23. popravi: večje zadržno gospodarstvo — v pravilno: večje *zadolženo* gospodarstvo.

MOTIVI IN UTRINKI

o Antonu Slodnjaku

Patetična anatema pod naslovom »Ali je vrazovstvo psihološki ali sociološki problem«, ki jo je v letošnji »Sodobnosti« (št. 5) zavoljo mojega članka »Ob véliki korespondenci« (LZ 1936, št. 1—4) izrekel nad mano Anton Slodnjak, čustveni pismouk naše literarne zgodovine in »Kolumb« slovenske »narodne duše« na oceanu naše književne preteklosti — je zanimiva in vredna pozornosti iz dveh razlogov. Kakor je namreč po eni plati dokaz, kolikanj preživeli pojmi se še danes bohotijo v našem »slovstvecu«, tako je na drugi strani za naše odnose in zaostanke sila značilen »sociološki« in »dušeslovni« pojav.

Po docela navadni obrambni pravici slehernega obtoženca, pa tudi v interesu nekaterih načel in občevalnih oblik, ki bi menda morale biti pogoj vsakega razpravljanja o idejnih rečeh, moram že koj spočetka ugotoviti, da predstavlja Slodnjakov srboriti protest primer docela svojevrstne literarne prakse. Postopek je star in je bil z istim negativnim učinkom, kakršnega je dosegel Slodnjak, že prenekaterikrat preizkušen prav na mnogih zagovornikih nazorov in metod, s katerimi sem se tudi jaz poizkusil v svojem članku približati objektivni resnici. Slodnjak, ki me po vsem videzu ni razumel (»socio-

lektiv, duševno preroben s francoskim razumom. Inicijativo za to naj vzame v roke kaka velika moderna država, ki bo napredna kakor na primer Francija, Amerika ali Rusija ali pa tudi Nemčija, ker jo tudi »usposabljaajo njeni kolonialni instinkti za propagando nove civilizacije«.

Da bi se podrobneje spuščali v teze posameznih esejev, ni niti potrebno niti koristno. Knjiga je res sinteza, ki postavlja po eni strani nedokazane trditve, po večini le domneve, in zametuje po drugi strani dognana dejstva in nešteta res »sotrudnorazvojna« spoznanja dolgih stoletij brez razlogov in le zaradi tipičnega slovenskega kompromisarstva za vsako ceno. Je to »kamenček« v »mozaiku« slovenske filozofije, ki niti malo ne upošteva gospodarskih dejstev in faktorjev in njih povezanosti s kulturo in splošnim razvojem človeštva.

Vladimir Premru

SOCIALNI OBZORNIK

ŠTUDIJ O NAŠI VASI

PROPADANJE KMEČKEGA GOSPODARSTVA

V naši sredini družbenih odnosov, ko je propadanje kmečkega gospodarstva očitno, nihče ne more o tem več resno dvomiti, vlada mnogo zmešanih pojmov o bistvu in o osnovah dogajanja. Trditve o »sovražnikih kmečkega doma«, ki da so take narave, da bi se dali odstraniti brez poseganja v bistvo družbenega dogajanja, take in podobne trditve¹ so znak plitkosti presojanja in nezadržanosti v razmerah, katere nevzdržno in nujno usmerjajo gospodarski razvoj in življenje v naši vasi.

Zemlja — privatna lastnina — je razdeljena med veleposest in kmečko gospodarstvo. V kmečkem gospodarstvu so načelno enakopravni vsi člani posamezne družinske skupnosti. Oni so solastniki družinske privatne lastnine. Ko se razbije posamezna družinska skupnost (ta traja skozi eno generacijo) v nove družinske skupnosti, in sicer večinoma v novo kmečko družinsko skupnost, razpade tudi gospodarstvo na enakovredne dele, odnosno se izčrpa za deleže v obliki dot. V obeh primerih je kmečko gospodarstvo oslabiljeno, drobi se neposredno ob delitvi, posredno propada zaradi izčrpanosti v zvezi z dotami.

Razvoj kmečkega gospodarstva ob uveljavljenju načel o privatno lastninskih pravicah vodi v smeri stalne drobitve in slabitve, ki ne neha niti se ne zmanjša, ker število solastnikov od generacije do generacije ne pada, ampak istočasno, ko je kmečkih gospodarstev vedno več, a so tudi vedno manjša, ob velikem prirastku kmečkega ljudstva raste, čeprav mnogo ljudi zapušča zemljo in se izživlja v drugih panogah gospodarskega življenja.

Pod vedno bolj utesnjenimi pogoji mora zemlja (četudi bi vsa ostala v ljudski lasti!) preživljati vedno več ljudi, nuditi vedno več dobrin, ustrezati vedno težjim pogojem.

Druga važna ugotovitev v strukturi našega kmečkega gospodarstva je *parcelska raztrganost*, s tem v tesni zvezi pa še silno ohranjeno stremljenje,

¹ Glej knjigo dr. Josipa Jeraja „Naša vas“, izšlo pri Slovenski šolski matici v Ljubljani 1933.

da bi družina krila čim več lastnih potreb iz domačega pridelovanja. Poleg tega goji še tako majhno kmečko gospodarstvo raznovrstne kulture le po vidiku, kaj vse doma potrebuje, neglede na pogoje pridelovanja; v borbi proti slabitvi in drobitvi stremi za notranjo zaključenostjo in vnanjo nezavisnostjo. Vse to se dogaja v dobi, ko je v sodobnih družbenih odnosih težnja po čim višji donosnosti (rentabilnosti) osnovno vodilo vseh vplivanj. *Tako je naše kmečko gospodarstvo v svoji strukturi silno primitivno. Ob težnji za čim višjim donosom, ki se tu razvije v borbo za obstanek proti slabitvi in drobitvi, je kmečko gospodarstvo vedno bolj navezano na prodajo pridelkov in na trg, po drugi strani pa stremi za notranjo zaključenostjo, neglede na to, da potrošnja delovnih sil ne ustreza vrednosti blaga na trgu, temveč da to vrednost presega in zaradi tega slabi gospodarstvo, obenem pa z večjo nujnostjo ustvarja potrebo po prodaji pridelkov, ko je istočasno povečana potreba po pridelovanju za zadostitev najnujnejšim pogojem uporabe.*

Vidimo torej dvoje nasprotujočih si tendenc, ki druga drugo stopnjuje. Zadostitvi domačih potreb naj bi služila mnogovrstnost kultur. Na ta način poskušajo zmanjšati uporabo drugih dobrin, ki jih gospodarstvo ne premore in katerih nabava gospodarstvo nujno slabi. Nabava dobrin, ki jih gospodarstvo ne pridelava, vzdrževanje doma zahteva sredstev, ki jih je možno dobiti le s prodajo pridelanih dobrin, in sicer takih dobrin, da bi bil donos čim višji, kar pa je zopet zavisno od tega, kolikšna je potreba po teh dobrinah, kolika je cena, ki zavisi od povpraševanja, od pridelovalnih pogojev, od kakovosti in količine dobrin.

Naše pretežno malo, razbito, oslajljeno kmečko gospodarstvo ustreza navedenim pogojem vedno nanj, nima več vpliva na trg, na cene, niti ne more cenam primerno usmerjati delovnih pogojev.

Taka borba proti slabitvi in drobitvi, taka borba za ohranitev gospodarstva pospešuje le slabitev in drobitev samo.

Doseči v poljedelskem pridelovanju čim višji donos je možno s skrajšanjem in pocenitvijo delovnega procesa, z izboljšanjem in večanjem pridelovanja, z vplivanjem na organizacijo trga in z organiziranjem pridelovanja glede na potrebe. Čim bolj ustreza vsem tem in še drugim pogojem, tem višji bo donos v poljedelskem pridelovanju, tem močnejši bo ves gospodarski proces, tem večje bo vplivanje na organizacijo trga in na cene. Vse to je nujno medsebojno povezano, še več, *krepitev enega pogoja omogoča krepitev drugega in obratno, slabitev povzroča slabitev*. Glede na osnove prirodne vsebine (zemlja, narava, rast; življenje!) so v poljedelstvu ovire, ki jih v tvorniško industrijski proizvodnji ni, vendar pa tudi tu čim večji zadostitvi pogojev za višji donos služi razpolaganje s sredstvi (kapital), da lahko zvišamo, pocenimo in organiziramo pridelovanje do skrajne možnosti. Ta sredstva morajo biti krita s pridelki, ki jih je pri velikem poljedelskem obratu več, in tam tudi bolje služijo zvišanju donosa, t. j. krepitevi gospodarstva s pomočjo najintenzivnejšega pridelovanja, industrijalizacije poljedelstva² (v okviru prirodnih

² Res obstaja razlika med poljedelskim pridelovanjem in tvorniško industrijskim proizvodnjem, razlika, ki jo nasprotniki industrijalizacije poljedelstva (kolikor svoje stališče sploh gospodarsko utemeljujejo!) poudarjajo, toda tukaj ne gre za vprašanje, ali in kje vpliva lahko stroj na hitrost proiz-

osnov), ki je osnovni pogoj za pocenitev delovnega procesa (skrajšan delovni čas), in vpliva na trg, na organizacijo cen in na organizacijo celotnega pridelovanja.

Ako s teh vidikov motrimo naše poljedelstvo v celoti, vidimo, da zaradi neenotne strukture površine ni možno predvidevati industrijalizacije v okviru dandanašnjih stremeljenj v gojitvi kultur. Edino gozdna industrija bi se lahko razvila. Razvija se v toliko, v kolikor prideluje in predeluje za potrebe na trgu, in tam, kjer je gozdna površina last veleposesti, dočim mala kmečka gospodarstva ne morejo zadostiti domači potrebi po lesu — kurivu.

Za notranjo zaključenostjo stremeče slovensko poljedelstvo, vključeno v kapitalistične družbene odnose, mora nujno slediti zakonitostim teh odnosov, mora pridelovati za trg (v prvi vrsti notranji trg), mora stremeti za intenzivnostjo, pocenitvijo in organizacijo pridelovanja. Istim pogojem, ki jim mora zadostiti velik poljedelski obrat za dosego višje in najvišje donosnosti, da se vzdrži, odnosno okrepi, mora zadostiti tudi naše poljedelstvo kot celota, da se vzdrži v okviru svetovnega poljedelstva.

Tem osnovnim pogojem naše poljedelstvo ne ustreza. Je razbito, majhno, parcelirano gospodarstvo, ki prideluje mnogo kultur na primitiven način v težnji po notranji zaključenosti, a istočasno spravlja na trg te primitivno pridelane kulture in jih vnovčuje za ceno na svetovnih trgih. Ta cena ne ustreza osnovnim potrebam našega poljedelstva, ker donos ni v takem razmerju z obratnim procesom (obratni stroški niso vedno niti kriti!), da bi ustrezal težnji po okrepitvi. Obratno: Posledica tega procesa je stalna in stopnjevana slabitev poljedelstva; iz težnje po okrepitvi izvira rastoča potreba pridelovanja za trg, kar vodi do še večje slabitve, do zmanjšanja pridelovanja, do potrebe po intenzivnejšem, cenejšem in organiziranem pridelovanju, ki bi bilo možno le ob zvišanju donosa.

Vse te težnje, stremeče za okrepitvijo, dosegajo negativen uspeh in slabitev. Istočasno se stopnjuje potreba, okrepiti oslABLJENO poljedelstvo s povečano lastno uporabo, kar je vedno bolj otežkočeno.

Tako naše bolj in bolj oslABLJENO poljedelstvo vedno nujnejše teži za notranjo in vnanjo krepitvijo, za večjim pridelovanjem za trg in za lastno porabo, a vedno težje zmaguje težnje, čim večje so. Možnost, da bi se krilo to osnovno, iz bistva in notranjih nasprotstev stopnjevano pomanjkanje s sredstvi izven lastnega območja (s krediti), je skrajno otežkočena zaradi osnovnega načela, ki vodi v naših družbenih odnosih ves gospodarski razvoj t. j. težnja po čim višjem donosu. Kolikor pa so ta sredstva razpoložljiva, jih je možno le v mali meri izrabiti tako, da zvišajo intenzivnost in vrednost pridelovanja in da s tem poljedelstvo okrepe, večina pa služi zadostitvi pomanjkanja v lastni porabi, kritju tržne nedonosnosti, skratka: tako izrabljena sredstva stopnjujejo slabitev poljedelstva in stopnjujejo lastno pomanjkanje.

vodnje, temveč za to, ali in kako skrajšamo delovni čas, delovne ure, kako zmanjšamo uporabo delovne sile (v kapitalističnih družbenih odnosih tudi vprašanje pocenitve delovne sile, ki je z gornjim v zvezi). S tega stališča ima prednost konj pred človekom (v kapitalističnih odnosih tudi cenejši človek pred dražjim), stroj pred konjem, dodelan stroj pred manj dodelanim itd.

V družbenih odnosih kapitalističnega razdobja naše poljedelstvo nujno, nevdržno in vedno bolj propada.

V notranji strukturi, v okviru posameznih velikostnih skupin gospodarstev, je ta razvoj sledeči:

1. Večje gospodarstvo prideluje več za trg, pri manjšem gospodarstvu se pridelovanje za trg umika bolj pridelovanju za zadostitev lastnim potrebam.

2. Najmanjše gospodarstvo ne more zadostiti najnujnejšim lastnim potrebam, ker mu primanjkuje najnujnejših živil. Za zadostitev ostalim potrebam (vzdrževanje doma itd.) pa je tudi nujno pridelovanje za trg.

3. Čim večje je pridelovanje za trg, tem višji je donos in tem bolj je gospodarstvo okrepljeno. Čim bolj je gospodarstvo okrepljeno, tem več lastnih potreb lahko krije izven lastnega pridelovanja in tem več lahko prideluje za trg.

4. Čim manjše je pridelovanje za trg, tem nižji donos, tem bolj oslABLJENO je gospodarstvo in tem bolj mora stremeti, da čim več lastnih potreb uteši z lastnim pridelovanjem.

5. Čim bolj oslABLJENO je gospodarstvo, tem bolj teži za višjim donosom, da se okrepi. Zato mora čim več pridelovati za trg, da bi zvišalo donos.

6. Čim večje je gospodarstvo, tem bolj se krepi, tem manj je vezano na nujnost pridelovanja za trg.

7. Čim manjše je gospodarstvo, tem bolj se slabi in tem bolj je v težnji po krepitvi vezano na nujnost pridelovanja za trg.

8. Čim nujnejše je pridelovanje za trg, tem večja je vezanost na pogoje trga.

9. Čim večje je gospodarstvo, tem krepkejše je, tem več lahko pridelava za trg, tem lažje ustreže pogojem trga.

10. Čim manjše je gospodarstvo, tem bolj slabi, tem bolj teži za okrepitevijo s pomočjo pridelovanja za trg, tem manj pridelava, tem manj ustreza pogojem trga, tem bolj slabi.

Celotno naše poljedelstvo v primeri s svetovnim poljedelstvom bolj in bolj slabi in propada. Vedno tesneje je navezano na moderno svetovno poljedelstvo, ostaja pa primitivno, teži za lastno zaključenostjo.

V okviru našega poljedelstva so najprimitivnejša mala kmečka gospodarstva, kjer so pogoji rasti najtežji, potreba po zadostitvi lastni porabi in po pridelovanju za trg največja, a tudi najbolj iluzorna zaradi pomanjkanja osnovnih pogojev (pocenitev, zvišanje in organiziranje pridelovanja, kar je pogoj za donos in za obstanek v teh družbenih odnosih). Ta gospodarstva najbolj propadajo, z njimi pa propada večina slovenskega kmečkega ljudstva, ki v do skrajnosti utesnjenih pogojih ne vzdrži v teh družbenih odnosih, ki jim je osnovno gonilo čim višji donos.

Jože Kerenčič

Popravek. V zadnji (7.—8.) številki na str. 414, vrsta 6, popravi: »... takega zmedenega elektricizma...« se glasi pravilno: »takega zmedenega eklekticizma...«

TARAS ŠEVČENKO

75-letnica smrti Tarasa Ševčenka je vzbudila za pisatelja največje zanimanje tako v Ukrajini kakor tudi v Sovj. Rusiji. Postavili mu bodo spomenike, tako v Kijevu in Harkovu. Za 120-letnico njegovega rojstva (l. 1934.) je izšel prvi zvezek akademske izdaje njegovih zbranih del, ki bo obsegala 10 zvezkov.

Ševčenko je živel le 47 let (1814—1861); od tega je deset let preživel v izgnanstvu ali v vojaški službi, kjer mu je bilo prepovedano pisati in risati. Do l. 1838. je bil tlačan, torej je živel na svobodi le dvanajst let: devet pred pregnanstvom in tri leta po vrnitvi. Tudi po smrti ni imel sreče: velik del njegovih spisov (med njimi »Kavkaz« in »Son«, njegovi mojstrski deli) je mogel iziti šele po revoluciji l. 1905., toda 1911 so jih znova prepovedali. Ševčenku niso mogli postaviti spomenika do l. 1917. Bil je preveč zagrizen sovražnik tlačanstva in absolutizma. Ta njegova mržnja do absolutizma, ki ga je predstavljal Nikolaj I., je bila poglavitni vzrok, da ga je carska vlada preganjala.

Ševčenko je bil sin tlačana. Kot otrok je pasel ovce, brati in pisati pa ga je učil pijanec-cerkovnik. Učil se je pleskarstva, ali mojster je ž njim zelo slabo ravnal in Ševčenko je pobegnil. Ko je bil star petnajst let, ga je vzel k sebi za služabnika graščak Engelgardt in ga napravil za svojega »kazačka« (osebni sluga v kazaški opravi). S svojim »panom« je bil Taras v Varšavi, kjer se je naučil poljskega jezika. L. 1831. ga je dal Engelgardt za štiri leta v Peterburg v uk k pleskarju Širjajevu, zelo nekulturnemu človeku. Peterburški slikarji (Šošenko, Brüllow) in pisatelji (Žukovski) so opazili Tarasovo nadarjenost za slikanje in so se zavzeli zanj: z izkupičkom za sliko, ki jo je daroval Brüllow, so ga odkupili od njegovega gospodarja. Istočasno, ko se je ukvarjal s slikarstvom, je začel Ševčenko tudi pisati in l. 1840. je prvič izšel njegov »Kobzar«,¹ s katerim se je takoj uvrstil med najboljše slovanske pesnike.

Oblika tlačanstva na Ukrajini — koloniji carske Rusije — je bila posebno težka. Odnos Ukrajince-kmeta napram graščaku je bil še zlasti zamotan zategadelj, ker so pripadali graščaki po navadi drugi narodnosti in religiji (Poljaki), ali pa vsaj gospodujoči, čeprav takisto pravoslavni narodnosti (Rusi). Zato se tudi oglašala v zgodnjih Ševčenkovih delih močan narodnostni prizvok, romantične sanje o samostojni Ukrajini, idealiziranje svobodne zaporoške Sječi, kjer »ne gospodarja ni ne hlapca« (sicer pa Zaporožci niso živeli zgolj od lova in ribolova, ampak tudi od vojnega plena, od napadov na Tatare in Turke) in hetmanstva (čeprav ni bil hetman nič drugega kakor bogat graščak.) Vendar se je Ševčenko kmalu znebil romantike in prešel k realizmu, tako v pesmih kakor tudi v slikah.²

L. 1843. je Ševčenko prvič po štirinajstih letih obiskal Ukrajino, ali ta obisk mu je prinesel malo veselja. Videl je svoje brate in sestre, ki so še

¹ Kobza = ukrajinski glasbeni instrument; kobzar = tisti, ki na njem igra, po navadi slepi berač.

² Slike, risbe in karikature bo prinesel 7. zvezek akademske izdaje. L. 1858. je umetnostna akademija sklenila, da bo izbrala Ševčenka za člana, toda njegovo pesniško delovanje je zatemnilo pomen Ševčenka-slikarja.

vedno delali za graščaka, videl je obubožano in izmučeno ukrajinsko ljudstvo, ukrajinsko vas, o kateri pravi:

»Čorniše čornoj zemli	Selo nenače pogorilo,
Blužajut' ljudi; povsihali	Nenače ljudi podurili —
Sadi zeleni; pognili	Nimi na panščinu idut'
Bilen'ki hati, povaljalis';	I ditočok svojih vedut'!»
Štavi burjanom porosli.	

(»Bolj črni kakor črna zemlja [ruski: »černozjom«] blodijo ljudje; zeleni vrtovi so se posušili, bele hiše so segnile in se nagnile; trava je prerasla ribnike. Vas je kakor pogorela, ljudje so kakor blazni — nemi gredo na tlako in svoje otroke vodijo s seboj.«)

Akademsko izdaja obljublja seznaniti bralce s še neobjavljenim gradivom, ki se tiče Ševčenkovega agitacijskega dela med tlačani (in njegovih zvez z rusko revolucionarno demokracijo). Toda sam Ševčenko ugotavlja slab uspeh agitacije: ljudje gredo »brez besede« na tlako, ali — kakor pravi v neki drugi pesnitvi — »izmučeni narod molči...« L. 1843. piše Kuharenku: »Marca meseca grem v inozemstvo, na Ukrajino pa ne maram iti, saj tam ne bom slišal drugega ko jok...«

Med ukrajinsko inteligenco je Ševčenko deklamiral svoje pesmi, pripovedoval o preteklosti, o tlačanstvu, o trpljenju ukrajinskega ljudstva. Doživel pa je le prizore, kakršen je tisti, ki ga popisuje pisatelj Čužbinski: gospodar je pogledal za vrata in videl, da sluga spi: »... ne da bi ga motila najina prisotnost, ga je zbudil s pestmi. Taras je zardel, pobral kapo in odšel«. Ni čudno, da Ševčenko piše: »Kamor pogledam, so okoli mene kače, ne ljudje...«

V Kijevu se je Ševčenko spoprijateljil s člani ilegalnega krožka, ki se je zbiral okrog zgodovinarja Kostomarova in sanjal o vseslovanski federaciji, ki so jo hoteli doseči na zakonit način. Ševčenko pa je menil, da je možna le revolucionarna pot; po aretaciji tega krožka, ki se je imenoval »Kirillo-mefodijevskoje bratstvo«, ga je zato doletela tudi najtežja kazen: dosmrtno pregnanstvo v orenburško gubernijo, v Orsko trdnjavo, in vojaška služba... Niti smrt Nikolaja I. ni prinesla Ševčenkovi osvoboditve, ki so jo dosegli njegovi prijatelji šele l. 1858. Ševčenko se ni vrnil zlomljen kakor Dostojevski. Ostal je prav tako zagrizen nasprotnik absolutizma kakor poprej. Razen pri Černiševskem in pri Vasiliju Kuročkinu ni našel nikjer odziva. Orožništvo ga je zasledovalo na vsakem koraku. S težavo je dobil dovoljenje za obisk Ukrajine, toda tam so ga aretirali in ga prepeljali nazaj v Peterburg. L. 1861. je Ševčenko umrl.

Ševčenko je sicer opeval tudi tiho družinsko srečo v ukrajinski kmečki hiši in slikal idilične sličice, toda velik del njegovih pesnitev je posvečen tlačanstvu in obsodbi absolutizma. Z večjo pravico kakor muza Nekrasova se lahko njegova muza imenuje »muza maščevanja in žalosti«.

Ševčenka je treba prevajati le po sovjetskih izdajah, kajti ostale so nepopolne, ali pa vsebujejo pri posameznih pesnitvah različne popravke, ki mnogokrat kazijo vsò pesem. Ruski prevajalci »Kobzarja« so na primer večkrat omilili Ševčenkove izraze ali pa so jim dali drug pomen; le zadnja izdaja nam daje pravega, neponarejenega Ševčenka. N. Bahtin — Prevedla V. Š.

SOCIALNI OBZORNIK

ŠTUDIJ O NAŠI VASI

BISTVO KMEČKEGA VPRAŠANJA

Gre za slovensko kmečko ljudstvo, za te najširše delovne množice, ki predstavljajo večino v svojem narodu, za delovne množice, ki so v daljni in bližnji preteklosti dajale svežih tokov narodnemu kolektivu, tujini, bežale stran od zemlje v industrijo, za hlapce in služkinje, za sluge, financarje, eksekutorje, policaje in vojake, gre za množice, ki so nujno vezane na zemljo in na pogoje, kateri v družbenih odnosih kapitalističnega razdobja vladajo na naši vasi.

Danes je približno 30 tisoč kmečkih družin brez lastne zemlje (viničarji, bajtarji, kočarji) zavisnih od pogojev svojega »težačenja«¹ pri gruntarjih in pri zemljiški gospodi. Tem se pridružujejo tisočere družine, ki jim lastna zemlja ne nudi dovolj kruha, ne sredstev za kritje ostalih potreb doma, ki zadolžene iščejo kruha izven svoje zemlje, ki jo jutri izgube ter bodo pomnožile vrste vaških proletarcev. Danes ima nekaj sto zemljiške gospode več zemlje, kakor vsa kmečka gospodarstva v velikosti 0—10 ha; danes ima nekaj sto te gospode skoro toliko gozda (201 tisoč ha!) kakor približno 120 tisoč gozdnih gospodarstev v velikosti 0—5 ha gozda (237 tisoč ha!), a blizu 40 tisoč kmečkih družin nima gozda in trpi pomanjkanje drv za kurjavo; danes ima zemljiška in ostala gospoda neposredno ali preko denarnih zavodov v oblasti več tisoč zadolženih kmečkih gospodarstev, jutri se bo zemljiška posest gospode povečala za nove tisoče ha gozda in vinogradov, pa tudi polj, sadovnjakov in pašnikov, in se bo nje vpliv raztegnil na nova zadolžena gospodarstva. Danes najširše množice ne morejo zadostiti potrebam po obleki, soli, sladkorju, žveplenkah, petroleju in tobaku, jutri se bo uporaba saharina in živinske soli raztegnila na cele pokrajine; danes so večni ognji — trske po naših vaseh še redkejši pojav, jutri bodo nujnost najširših delovnih plasti itd. itd.

Razvoj naše vasi v kapitalističnih družbenih odnosih vodi v smeri vedno večje stesnitve življenjskih pogojev, skrajnega obubožanja delovnih slovenskih kmečkih množic. Na razvalini fevdalne zavisnosti je zrasla kapitalistična, gospodar je ostal, suženj je ostal in njega izrabljanje; le oblika odnosov se je menjala, vsebina ne. Potrebe človeka-družbenega bitja so večje, zadostitev tem potrebam vedno težja, zato življenjski pogoji vedno težji in neznosnejši.

Skozi daljno in bližnjo preteklost se je vezanost slovenskega kmečkega ljudstva silno razširila iz okvira vasi, grofije, bližnjega trga in mesteca, do večjih mest, tovarn, delavnic, do družin po velikih mestih (služkinje), do tujine (izseljenci), do front zadnjega velikega klanja itd., istočasno pa so se trgale duševne spona; osnovna, v tradicionalnosti zakoreninjena vsebina ljudskega vrednotenja se je zamajala kakor se je zamajala do neke mere vase zaključena enotnost »srečnih«² posestnikov polpretekle dobe, ki jih sicer ni bilo mnogo, a so bili nosilci vaške kulture, vaškega občestva, tradicionalnosti, konservativnosti in v ustaljene norme vključenega neosebnebnega vrednotenja ter so bili in so še vzor »dobrega«, »vernega«, »nepokvarjenega«³ slovenskega kmečkega ljudstva, zakladnica, iz katere je naša družbena sredina črpala vse znanje o naši vasi, se klanjala lastnim ugotovitvam o »samonikli vaški kulturi«, posvetila vso skrb za kmečko ljudstvo borbi za ohranitev »samonikle

vaške kulture«, ki jo razjeda »novodoben duh časa«, »mestna civilizacija«¹. Kajpak naša vladajoča sredina spravlja vse nastale probleme na antitezo vas—mesto, vaščan—meščan, idealizira kmeta in osvetljuje nekatere deloma preživele vrednote, kot nasprotja pa prikazuje »meščana« z vrednotami, ki so zdaj last delavca, zdaj malomeščana ali pa buržuja, kolikor je pač potrebno lepoti »samonikle vaške kulture« zoperstaviti »mestno civilizacijo«.²

Ko gre za stotisoče slovenskega kmečkega ljudstva, so problemi, ki imajo posebno globino. Zavoljo kruha se tisoči vdinjajo pod najbolj neugodnimi pogoji (viničarske mezde!), spraščajo strasti v pohlepu, sovraštvu, pobojih in pokoljih, zavoljo kruha nastaja sovraštvo med starši in otroci, družinske tragedije, razpad družine, duševna razklanost, dvomljiva aktivnost, korajžnost, padci vseh vrst in trpljenje. V zavesti slehernega pa od časa do časa vzplamte vprašanja o lastnem življenju, vprašanja, ki jim je včasih ljudstvo našlo odgovora v tradiciji, danes pa, ko je vse bolj zamotano in izostreno, se vzburka-

¹ Tako imenovani zaščitniki »samonikle vaške kulture« vidijo osnovo kmečkega vprašanja v razvoju kmetovih duševnih lastnosti, kar je v resnici že posledica vseh materialnih odnosov, česar pa oni ne upoštevajo, niti nočejo priznati. Ne spoznajo nujnosti resničnega dogajanja, niti ne, da je življenje človeka in človeštva nepretrgan razvoj, gibanje, v katerem je prva in osnovna vrednota kruh, ko je borba za kruh osnovno gonilo vsega dogajanja. V zvezi s kmečkim vprašanjem, ko se vrednotenje v ljudski zavesti menjava, taki »zaščitniki« nekih stalnih vrednot (ki naj bi bile vsebina »samonikle vaške kulture«) pozivajo ljudstvo v boj proti nujnostim na področju duševnosti in mu prikazujejo sovražnika tam, odkoder prihaja puhla »mestna civilizacija«, namesto da bi spoznali in prikazali jedro in osnovne vzroke dogajanja, ki tira množice kmečkega ljudstva, da si iščejo kruha drugod, ker jim ga zemlja ne nudi dovolj; množice, katere so po svojih duševnih možnostih in vrednotenjih in to tudi po zaslugi šole, cerkve in prosvetnih ustanov tako trhle, da se v novih prilikah ne znajdejo, dožive silna razočaranja (samomori služkinj!), a tudi kaj hitro prevzamejo najslabše lastnosti novega okolja (noša, vrednote nje kiča, šunda v literaturi, filmu, življenju), s katerimi okužujejo tudi druge in s katerimi se vračajo v naše vasi, ko jih prilike vržejo na cesto v brezposelnost.

² Klasičen primer takega hotenja nudi dr. J. Jeraja »Naša vas« (Slovenska šolska matica v Ljubljani 1933.), knjiga, v kateri prehajajo gotove trditve do absurdnosti in so znak plitkega nesociološkega gledanja. Tu je našla antiteza vas—mesto svoj popolni izraz; kmet ni točno označen, je nekak ideal v vseh ozirih, dodelan v vrednotah, ki so piscu najsvetejše; je »srečni« posestnik, ki »nima suženjske zavesti, da gara za druge« (str. 138.). Piscu je »kmečka družina delovno občestvo« (str. 67.); četudi »v kmečki družini vlada idealna delitev dela« ter je v njej »vsak zaposlen po svojih sposobnostih in močeh« (str. 68.), vendar »kmečka žena v zakonu navadno veliko trpi. V zakonu ji izčrpajo vse sile porodi, vzgoja otrok in delo pri gospodinjstvu« (str. 73.). (Torej idealna delitev dela?! Vzrokov seveda pisec ne išče. — Op. J. K.) V delavski družini »še nedorasli sinovi in hčere razpolagajo z zapeljivim denarjem« (str. 68.), vsak si išče v prostem času »zabave v kinu, gledališču, gostilni«, v mestni družini je »hladno in prazno« (str. 71.). Dr. Jeraju je »Prlekija socialno bolj konservativna... Tudi kmečka mladina se preveč oddaljuje od želarske in viničarske, med njimi vlada skoro razredna ločitev«, toda vendar v »Prlekiji in na Dolenjskem vlada neka čudovita zadovoljnost« in »je dežela bogata dovolj, da vse prebivalce pošteno preredi. Posebno velja to o Prlekiji« (vse na str. 116.).

ne najširše delovne množice zazirajo v preteklost, ki je bila relativno ugodnejša (vrednost kmečkega dela in vrednost pridelkov večja, izdatki kmečkega doma sorazmerno znatno manjši itd. itd., možnost izseljevanja in prehoda v druge poklice večja itd.), in v bodočnost, ki je temna in nejasna, v okviru kapitalističnih družbenih odnosov za večino slovenskega kmečkega ljudstva skrajno neugodna, saj bo kljub morebitni vnanji in notranji emigraciji navezano na pogoje ob zemlji stotisoče kmečkega ljudstva. Ti pogoji pa so za delovne plasti naroda vedno neugodnejši, čim bolj se kapitalizem uveljavlja. V naši vasi še kapitalizem ni dosegel kulminacije. (Zadnja v členu uredb o vprašanju in »likvidaciji« kmečkih dolgov je korak dalje v tej smeri, kajti vezanost zadolženih kmečkih množic v celotni državi se bo koncentrirala na velebanko PAB in bo od nje zavisen tudi ves manjši kapital in denarni zavodi; v kapitalizmu temu pravimo koncentracija in krepitev kapitala.)

Danes, ko so svetovni dogodki tako blizu, da jih je občutiti v zadnji gorski vasi, ko slovensko delovno ljudstvo, ta »narod siromakov«, žilavo kljubuje razmeram po času, ko je soustvarjalo svetovno zgodovino po frontah in jo še soustvarja po tovarnah in rudnikih doma in v tujini, ko soustvarja pogoje svojega življenja na tej zemlji, danes je potrebno v vprašanju naše vasi in ljudstva v tej vasi imeti jasne poglede in vso tvorno silo posvetiti smotru, ki je utemeljen na dejstvih življenjskih nujnosti in ki mora slediti trdi stvarni sedanjosti in bližnji bodočnosti. Ta smoter je razdobje v človeški zgodovini, ko se bo tudi slovensko kmečko in sploh delovno ljudstvo prebilo do pogojev dostojnega, boljšega življenja, ko bo lahko v lastno korist sprostito vse tvorne sile, skratka, ko bo ljudstvo oblikovalec lastnega življenja.

Kako si bo oblikovalo svoje življenje je mnogo zavisno tudi od tega, koliko tvorne sile je v tem ljudstvu, da bo iz sebe dalo geologov, da bodo raziskali strukturo tal in prikazali pogoje v zemlji; veterinarjev, da bodo raziskali pogoje in smeri razvoja živinoreje; agronomov, da bodo na osnovi kakovosti tal, ljudskih potreb, prirodnih in družbenih prilik vzgojili potrebne in primerne kulture; gospodarstvenikov, da bodo raziskali vse pogoje obsegu in smeri gospodarskega razvoja slovenskega ozemlja v okviru svetovnega gospodarstva, poiskali možnosti za družbene potrebe po novih oblikah dejstvovanja; sociologov, da bodo do podrobnosti prodri v sociološke odnose na vasi in v ostali naši družbeni sredini, ugotovili sociološke nujnosti ter poiskali v prirodi in v delovnem ljudstvu utemeljeno obliko družbenih odnosov; vzgojiteljev, političnih in prosvetnih delavcev, da bodo možnosti novih družbenih odnosov spoznali in razumeli kot prirodno in zgodovinsko nujnost, odkrivali vse tvorne sile ljudstva v smeri te nujnosti in pomagali iz mračnjaštva in suženjstva tudi delovnemu ljudstvu naše vasi.

Jože Kerenčič

HERMANNU WENDLU V OPOMBO

Ko sva se jeseni leta 1929, s Hermannom Wendlom ločila v Frankfurtu, niseh slutil, da se vidiva zadnjikrat. Morebiti je podzavestno sam slutil bližnji konec, ko je pred dvema letoma ravno za svojo petdesetletnico napisal knjigo mladostnih spominov. Ze takrat se mi je zdelo malce čudno, da je ta večni mladenič postal na poti za trenutek in odgnil zavezo z nekaterih dni